مجلة فصلية محكمة تصدرها كلية
التربية للعلوم الإنسانية ـ جامعة كركوك

مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

المجلد (20) العدد الثاني – الجزء الثاني – كانون الاول 2025

مجلة فصلية صادرة من
كلية التربية للعلوم الإنسانية
جامعة كركوك
Issn 1992 - 1179
العنوان البريدي
العراق/ كركوك/ جامعة كركوك
صندوق البريد: 2281 والرمز البريدي: 52001
رقم الايداع في دار الكتب و الوثائق ببغداد 1209 لسنة 2009

مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية
المجلد (20) العدد الثاني – الجزء الثاني – كانون الاول 2025

مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

المجلد (20) العدد الثاني – الجزء الثاني – كانون الاول 2025

مجلة فصلية صادرة من كلية التربية للعلوم الإنسانية
جامعة كركوك

ISSN 1992 - 1179

العنوان البريدي
العراق/ كركوك/ جامعة كركوك
صندوق البريد: 2281 والرمز البريدي: 52001
رقم الايداع في دار الكتب و الوثائق ببغداد 1209 لسنة 2009

E. mail
kujhs@uokirkuk.edu.iq

رئيس التحرير
الأستاذ الدكتور
مراد إسماعيل أحمد

25 كانون الاول 2025

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله ربّ العالمين، والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين.

يسرّ هيئة تحرير مجلة (جامعة كركوك للدراسات الانسانية) أن تضع بين أيدي الباحثين والمهتمين هذا العدد الجديد، الذي يضم مجموعة متميزة من البحوث العلمية الرصينة في ميادين العلوم الإنسانية المختلفة، والتي تعكس تنوّع التخصصات وعمق المعالجات المنهجية، وتسهم في إثراء المعرفة الإنسانية وتعزيز الحوار العلمي الرصين.

إن المجلة، ومنذ انطلاقتها، تسعى إلى ترسيخ معايير البحث العلمي الرصين، والالتزام بأصول التحكيم العلمي الدقيق، وتشجيع الدراسات الأصيلة التي تتناول القضايا الإنسانية المعاصرة برؤى علمية ومنهجية متوازنة، بما يخدم تطور المجتمع والارتقاء بالبحث الأكاديمي.

ويأتي هذا العدد ثمرةً لجهود علمية مشتركة بذلها الباحثون الأفاضل، وأعضاء هيئة التحرير، والسادة المحكّمون، الذين كان لإسهاماتهم العلمية وآرائهم الموضوعية الدور الكبير في إخراج البحوث بصورتها النهائية، وفق المعايير المعتمدة في المجلات العلمية المحكمة.

وإذ نثمّن عالياً ثقة الباحثين بمجلتنا، نؤكد استمرارنا في دعم البحث العلمي الجاد، وفتح آفاق النشر أمام الباحثين من داخل العراق وخارجه، آملين أن يشكّل هذا العدد إضافة علمية نوعية تخدم مسيرة البحث في العلوم الإنسانية.

نسأل الله التوفيق والسداد للجميع.

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

رئيس هيئة التحرير

أ.د..مراد إسماعيل احمد

مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

كانون الأول ٢٠٢٥

شروط وقواعد النشر في مجلة جامعة كركوك للدراسات الإنسانية

١. تسلم نسخة الكترونية من البحث عبر الموقع (https://kujhs.uokirkuk.edu.iq) تحت برنامج Microsoft Word بصيغة doc او بصيغة dox.

٢. يطبع البحث بواسطة الحاسوب بمسافات واحدة بين الأسطر شريطة أن لايزيد عدد صفحاته عن ٢٥ خمس وعشرين صفحة وبواقع (١٠٠٠٠) كلمة، ونوع الخط Simplified Arabic بما في ذلك الجداول، مع تنسيق محدد مسافة ١.٥، خط بحجم ١٤، على ورق A4. للبحوث الخاصة باللغة العربية، يُكتب البحث بخط (Times New Roman) للغة الإنجليزية و التركية بحجم خط (١٤) على ورق مقاس(A4). اما بالنسبة اللغة الكوردية فونت كوران Kurdfonts.

٣. تقديم سيرة علمية مختصرة للباحث أو الباحثين مرفقة مع البحث وتكون منفصلة.

٤. تكتب أسماء الباحثين الثلاثية باللغة العربية والإنجليزية كما تذكر عناوين وظائفهم الحالية ورتبهم العلمية.

٥. إقرار من المؤلف يؤكد أن البحث لم يسبق نشره وليس قيد النشر في مجلة أخرى.

٦. العناوين الرئيسة والفرعية تستعمل داخل البحث لتقسيم أجزاء البحث حسب أهميتها وبتسلسل منطقي وتشمل العناوين الرئيسة: عنوان البحث، الملخص، الكلمات الدالة، المقدمة، إجراءات البحث، الشرح، الاستنتاج، المراجع.

٧. يرفق مع البحث ملخص باللغة العربية وباللغة الإنجليزية على أن لاتزيد كلمات الملخص عن (٢٥٠) كلمة.

٨. تكتب بعد الملخص الكلمات الدالة للبحث.

٩. تطبع الجداول والأشكال والخرائط داخل المتن وترقم حسب ورودها في البحث وتزود بعناوين ويشار إلى كل منها بالتسلسل.

١٠. يجوز نشر البحث إذا كان مستلًا من أطروحة أو رسالة دكتوراه أو ماجستير، بشرط ألا تكون هذه الرسائل منشورة أو مقبولة للنشر، ويجب الإشارة إلى هذا في الصحيفة الأولى وقائمة المراجع، والإفصاح عن ذلك في الإقرار والتعهد.

١١. يلتزم الباحث بدفع النفقات المالية المترتبة على إجراءات التقويم في حال طلبه سحب البحث ورغبته عدم متابعة إجراءات النشر.

١٢. يمنح الباحث مدة أقصاها شهرا واحدا لإجراء التعديلات على بحثه إن وجدت ومن حق المجلة بعد ذلك الغاء الملف البحثي تلقائيا في حال تجاوز المدة المذكرة أعلاه.

١٣. التوثيق (قائمة المراجع)

أ. يُشترط اتباع أسلوب الكتابة وفقًا لمعايير APA النسخة السابعة (الجمعية الأمريكية لعلم النفس)، ويجب الالتزام بالدقة في الاستشهادات وتنسيق القائمة المرجعية وفقًا لهذه المعايير، لضمان الوضوح والتناسق في تقديم البيانات والمعلومات العلمية.

ب. يشار إلى المراجع في المتن بالاسم الأخير للمؤلف وسنة النشر والصحيفة، مثال: علي عبد عباس العزاوي (العزاوي، ٢٠٠٨: ٢١٤) أو (العزاوي، ٢٠٠٨).

ت. يجوز في بحوث علوم القرآن والتأريخ الإسلامي توثيق المراجع من خلال تهميش المراجع باستعمال الأرقام المتسلسلة بين قوسين هكذا (١) ، (٢) ، (٣) وتبين في آخر البحث تفاصيل المراجع حسب تسلسلها وتوضع قبل قائمة المصادر والمراجع.

ث. توثق المصادر والمراجع في قائمة واحدة في نهاية البحث وترتب هجائيا حسب الاسم الأخير للمؤلف مثل:

(اسم العائلة، الاسم الأول للمؤلف، (سنة النشر), عنوان الكتاب، رقم الطبعة، مدينة النشر، در النشر)، مثال:

شحاذة ، نعمان ٢٠١١، التحليل الإحصائي في الجغرافية والعلوم الاجتماعية، عمان – الأردن، دار صفاء للنشر والتوزيع.

ج. أما الدوريات: فيبدأ بذكر الاسم الأخير للمؤلف، ثم بقية الاسم كاملاً، ثم توضع سنة النشر بين حاصرتين. ثم عنوان البحث. ثم اسم المجلة غامق، ثم مكان صدورها، ثم رقم المجلد، ثم رقم العدد، ثم أرقام الصفحات.

١٤. عمل استلال للبحث في مركز الحاسبة الصادر من رئاسة الجامعة.

١٥. على الباحث دفع أجور النشر البالغة: (١٥٠.٠٠٠) مائة وخمسون الف دينار عراقي واذا زاد عدد الصفحات عن (٢٥) خمس وعشرين صحيفة فسوف يتم استيفاء الأجور بواقع (٥.٠٠٠) خمسة الاف دينار لكل صفحة.

١٦. تجري هيئة تحرير المجلة التقييم الأولي للبحث، ثم يُعرض على محكّمين من ذوي الخبرة العلمية في مجال التخصص، وتلتزم المجلة بإخطار الباحث بالقرار النهائي بشأن الموافقة على النشر من عدمها على أن يلتزم الباحث بإجراء التعديلات التي قد يطلبها المحكمون من أجل إجازة البحث أو الدراسة للنشر في المجلة.

١٧. ترسل البحوث وجميع المراسلات المتعلقة بالمجلة الى موقع المجلة.

أعضاء هيئة التحرير

ت	الاسم	اللقب العلمي	البلد	الاختصاص	مكان العمل	الملاحظات
١	د. مراد إسماعيل احمد	أستاذ	العراق	الجغرافية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	رئيس هيئة التحرير
٢	د. حيدر عادل محمد	مدرس	العراق	اللغة التركية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	مدير هيئة التحرير
٣	د. مشاري عبد العزيز محمد الموسى	استاذ	الكويت	اللغة العربية	جامعة الكويت كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي
٤	د. سيد صادق عوض الله احمد	استاذ	مملكة البحرين	اللغة الإنكليزية	جامعة البحرين كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي
٥	د. نازان توتاش	أستاذ	تركيا	اللغة الإنكليزية	جامعة انقرة كلية اللغات	عضو هيئة تحرير دولي
٦	د. فهد عباس سليمان	أستاذ	العراق	التاريخ	جامعة كركوك كلية التربية للبنات	عضو هيئة هيئة تحرير
٧	د. نور الله جتين	استاذ	تركيا	اللغة التركية	جامعة انقرة كلية اللغات	عضو هيئة تحرير دولي
٨	د. كمال عبد الله حسن	استاذ	العراق	الجغرافية	جامعة الانبار كلية الاداب	عضو هيئة تحرير
٩	د. زانيار فائق سعيد	استاذ	العراق	اللغة الانكليزية	جامعة السليمانية	عضو هيئة تحرير
١٠	د. جنار عبد القادر احمد	أستاذ	العراق	علوم تربوية ونفسية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
١١	د. دلال علي سليمان زريقات	استاذ	الأردن	الجغرافية	الجامعة الأردنية كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي
١٢	د. ياسر محمد طاهر	أستاذ	العراق	طرائق التدريس	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الصرفة	عضو هيئة تحرير

١٣	د. كاروان عمر قادر	استاذ	العراق	اللغة الكوردية	جامعة السليمانية كلية اللغات	عضو هيئة تحرير
١٤	د. عصام مصطفى عبد الهادي عقلة	أستاذ مشارك	الامارات	التاريخ	جامعة خورفكان كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي
١٥	د. ابراهيم بن يحيى بن زهران البوسعيدي	أستاذ مشارك	سلطنة عمان	التاريخ	جامعة السلطان قابوس كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي
١٦	د. نزيه إبراهيم المناسية البطوش	استاذ	الاردن	الجغرافية	الجامعة الأردنية	عضو هيئة تحرير دولي
١٧	د.خالصة الغباري	أستاذ مساعد	سلطنة عمان	اللغة الإنكليزية	جامعة السلطان قابوس كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي
١٨	د. مهدي قيس عبد الكريم الجنابي	أستاذ مساعد	الامارات	علوم القران	جامعة الشارقة كلية الشريعة والدراسات الإسلامية	عضو هيئة تحرير دولي
١٩	د. إسماعيل البر قومسر	أستاذ مساعد	تركيا	اللغة التركية	جامعة دوزجه	عضو هيئة تحرير دولي
٢٠	د.فارس محمود محمود	أستاذ مشارك	سويسرا	الجغرافية	جامعة بيرن	عضو هيئة تحرير دولي
٢١	د. كامل عبد القادر حسين	أستاذ مساعد	العراق	علوم القران	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
٢٢	د. عز الدين صابر محمد	أستاذ مساعد	العراق	اللغة الكوردية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
٢٣	د. خالد احمد هواس	أستاذ مساعد	العراق	اللغة العربية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
٢٤	د. محمد اكبر بور	أستاذ مساعد	ايران	الجغرافية	جامعة ريزا كلية الاداب	عضو هيئة تحرير دولي

٢٥	د. علي هادي حسن	أستاذ مساعد	العراق	اللغة العربية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
٢٦	د. مجيد احميد جدوع الزبيدي	استاذ	العراق	اللغة الإنكليزية	جامعة الانبار كلية الاداب	عضو هيئة تحرير
٢٧	د. محمد علي شريف	أستاذ مساعد	العراق	اللغة التركية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
٢٨	د. زينب عصمت صفاء الدين	مدرس	العراق	اللغة الإنكليزية	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير
٢٩	د. عماد عبد الله مراد	مدرس	العراق	علوم القران	جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية	عضو هيئة تحرير

فهرست البحوث المنشورة

بحوث التاريخ

ت	عنوان البحث	الباحث	رقم الصفحة
1	مهنة الثلاج وتطورها في العصر العباسي (١٩٢ـــ ٦٥٦ هـ /٨٠٧ ـــ١٢٥٨م)	م. د. إسماعيل طه غفور العبيدي	1-22
2	مفاوضات ايكس ليبان واستقلال المغرب ١٩٥٥-١٩٥٦	م.د ريام عباس دعيبل	23-47
3	العلاقة بين امارة اردلان و الدولة العثمانية للفترة ١٥٢٠-١٥٦٦م (دراسة تاريخية سياسية)	سوزان صالح كريم	48-77
4	الحزب الشيوعي السوري والموقف الحكومي منه حتى عام ١٩٧٢	شهلاء امين رشيد محمد	78-123
5	دور نقابة اشراف بغداد في الحث على الجهاد اثناء الحرب العالمية الاولى(١٩١٤-١٩١٨)	م.م.عماد احمد حميد	124-150
6	انعكاس النضال الطبقي والنقابي في جنوب كردستان في صحيفة رێگای كوردستان" طريق كوردستان (١٩٩١-١٩٩٤)	ا.م.د.فريدون عبدالرحيم عبدالله	151-187

بحوث الجغرافية

ت	عنوان البحث	اسم الباحث	رقم الصفحة
7	تقييم بيئي لتراكيز العناصر الثقيلة في انسجة الاسماك المستوردة المجمدة في اسواق مدينة الكوفة	حسن علاوي عبود العكراوي حسنين محمد عبد الحسين ابو شبع	188-213
8	أثر درجة حرارة الهواء والرطوبة في الراحة الحرارية للإنسان في مدينة كركوك , العراق للمدة (١٩٩٠-٢٠٢٠)	م.م سراء وضاح خضير	214-235
9	النباك في ناحية الصينية بقضاء بيجي دراسة جيومورفولوجية	م.د. سعدي خلف احمد	236-277

بحوث العلوم التربوية و النفسية

ت	عنوان البحث	اسم الباحث	رقم الصفحة
10	التجريد من الإنسانية وعلاقته بالإقصاء الاخلاقي	آ. م. د أنور جبار علي	278–321
11	التفكير المنظومي لدى المرشدين التربويين	م.د. وليد خليل اسماعيل	322–345

بحوث اللغة العربية

ت	عنوان البحث	اسم الباحث	رقم الصفحة
12	بلاغة الاقتصاص في القصص القرآنية المنفردة من تقطيع الأحداث إلى توليد المعني قراءة في نماذج مختارة	ا.م. د. أحمد جمعة شوان	346–390
13	العوامل الحجاجية ودورها في التماسك النصي دراسة تطبيقية في ديوان الإمام الشافعي – نماذج مختارة–	د. آرام علي عثمان	391–415
14	الاستلزام الحواري في شعر الخنساء في ضوء مبادئ بول غرايس	أ. م. د. سعد عبد الرحيم أحمد الحمداني	416–450

بحوث اللغة الانكليزية

ت	اسم البحث	اسم الباحث	رقم الصفحة
15	التفاعل بين النحو والدلالات الضمنية في استنباط المعنى	ابراهيم حسن عبدالله	451–473
16	الذهان الأنثوي والاضطهاد الأبوي كما «يتجلّى في قصة «ورق الجدران الأصفر	د.انمار عدنان محمد حسن	474–488

بحوث اللغة التركية

ت	اسم البحث	اسم الباحث	رقم الصفحة
17	آراء المعلّمين حول تعليم اللغة التركية في العراق (نموذج كركوك)	م.م نجاة ايوب شكر	489–522

بحوث علوم القران

ت	اسم البحث	اسم الباحث	رقم الصفحة
18	مبدأ فقه الأولويات وأهميته في المجال الاقتصادي الاسلامي	أ.م. د. عبد الستار شحاذه حسين اللهيبي	523–554
19	الضوابط التفسيرية والمقاصدية في بناء مفهوم الفتنة في القرآن الكريم: دراسة تطبيقية في سورة البقرة	أ.م. د. احمد عبد الله رحيم	555–594

البحوث المستلة

ت	عنوان البحث	اسم لباحث	رقم الصفحة
1	التوزيع الجغرافي للصناعات الكبيرة في محافظة كركوك لسنة ٢٠٢٤م	ريام ياس جاسم الحيالي أ. م. د ماهية محسن حسن أ . د عباس رشيد علي	620–595
2	الفعل الماضي في ديوان عمر لاحقة العاشق	م.م. مرتضى سيف الدين نجم الدين أ.م.د. گۆران صلاح الدين شكر	636–621
3	دراسة تحليلية لمحتوى القصائد بوزن العروض في ديوان صادق بشيرلي(من كأس إلى بحر)	فاطمة عباس حميد ا.م.د. ارسان هاشم محمود الساقي	653–637
4	المرأة في قصيدة "المرأة لا تريد أن تكون امرأة" لعلي بنجواني	آ.د. سامان عزالدين سعدون م. آشتى حسين عارف	672–654
5	التأدب فى استلزامات التخاطبية	سروه محمد كريم أ.د شهاب طيب طاهر	689–673

6	الأنفال وانعكاساتها في شعر لطيف فاتح فرج	سواره محمد احمد ا.م.د اسو عمر مصطفى	719-690
7	سيميائية العنوان في اشعار فرهاد شاكلي الشعرية	سيران احمد عبدالقادر د. ديلان سلام حمەفرج	742-720
8	بيداغوجية تعليم اللغة تدريس اللغة الكردية في الصف الأول الابتدائي، في المدارس الابتدائية غير الحكومية في مركز القضاء بمحافظة السليمانية، نموذجا	شونم عثمان محمد أ.د.عادل رشيد قادر	779-743
9	المواد المحاكة في قصائد الشاعر نالي	بيستون يوسف سعيد	803-780
10	الفكر الأسطورى في قصائد صباح رنجدەر من منظور النقد الأسطورى	لاڤيا نهرۆ حسين د.سۆران مامەند عبدالله	819-804
11	الفساد الاجتماعي في نظام الحكم الإمارات الكردية في العصر العباسي	شاخوان حمدامين رشيد د. ابوبكر حمد بالەكى	844-805
12	القراءات القرآنية وأثرها في فهم النص القرآني	أ.د. ضياء سرحان خلف	870-845
13	رواية "غيب اصلي" للروائي توماس بينشون وتقاليد القص البوليسي الميتافيزيقي	ا.د. مجيد احميد جدوع وديان علي سرحان	871-885

Kirkuk University Journal of Humanities Studies
مجلة جامعة كركوك للدراسات الانسانية
https://kujhs.uokirkuk.edu.iq
DOI: 10.32894/1992-1179.2025.164661.1261
Date of research received 9/01/2025, Revise date 10/04/2025 and accepted date 10/04/2025

Reflection Of Class And Union Struggle In Southern Kurdistan In Kurdistan Road Newspaper ''Rygai Kurdistan" (1991-1994)

Assit. Prof. Dr. Faraydoon Abdulrahim Abdullah

Abstract

The newspaper *Rygai Kurdistan*, which served as the mouthpiece of the Kurdistan Communist Party, was one of the most active newspapers following the 1991 uprising. As an ideologically driven publication with a Marxist perspective, it devoted significant attention to class struggle and union activism in southern Kurdistan.

This study employs a narrative approach to highlight the importance of this newspaper in this context. Through research and analysis, the study has reached several conclusions, the most notable being that the newspaper, both in its historical coverage and journalistic activities, placed great emphasis on issues of class struggle and union movements in southern Kurdistan. These topics are considered crucial historical tools for narrating aspects of the historical reality of certain class struggles, particularly in the Erbil region. Furthermore, the newspaper serves as an important source for documenting the history of key professional unions in southern Kurdistan.

Keywords: worker, peasent, uprising, demonstration, strikes.

انعكاس النضال الطبقي والنقابي في جنوب كردستان في صحيفة ريّگای كوردستان" طريق كوردستان(1994-1991)

ا.م.د.فريدون عبدالرحيم عبدالله*

الملخص

صحيفة رێگای كوردستان"طريق كوردستان"، التي كانت لسان حال اقليم كوردستان - الحزب الشيوعي العراقي ثم الحزب الشيوعي الكوردستاني، تعد واحدة من الصحف النشطة بعد انتفاضة عام ١٩٩١. وباعتبارها صحيفة ذات توجه أيديولوجي وفكر ماركسي، أولت اهتماما كبيرا بالنضال الطبقي والنقابي.

تعتمد هذه الدراسة على منهج التحليل السردي لتسليط الضوء على أهمية هذه الصحيفة في هذا السياق. وبعد البحث والتحليل، توصلت الدراسة إلى عدة استنتاجات، أبرزها أن الصحيفة، سواء في تغطيتها التاريخية أو في نشاطها الصحفي، ركزت بشكل كبير على قضايا النضال الطبقي والنقابي في جنوب كوردستان. كما أن هذه الموضوعات تعتبر أدوات تاريخية مهمة لسرد جزء من الواقع التاريخي لبعض الحركات الطبقية، لا سيما في منطقة اربيل. بالإضافة إلى ذلك، تشكل الصحيفة مصدرا مهما لتوثيق تاريخ النقابات المهنية البارزة في جنوب كوردستان.

الكلمات المفتاحية: العمال، الفلاحين، انتفاضة، الاعتصام، المظاهرات.

---

* جامعة صلاح الدين / كلية الادب /قسم التاريخ faraydoon.abdullah@su.edu.krd

ڕەنگدانەوەی خەباتی چینایەتیی و سەندیکایی باشووری کوردستان

لە ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستان دا ماوەی ساڵانی(١٩٩١ – ١٩٩٤)

پ.ی.د.فەرەیدون عەبدولڕەحیم عەبدوڵڵا

پووختە:

ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستان، لە دوای ڕاپەڕینی ١٩٩١ ی باشووری کوردستان ، یەکێک بوو لە ڕۆژنامە چالاکەکان، سەرەتا زمانحاڵی هەرێمی کوردستان- حیزبی شیوعی عێراق بوو، پاشان بووە زمانحاڵی حیزبی شیوعی کوردستان، وەکو ڕۆژنامەیەکی خاوەن فیکرو ئایدۆلۆجیای مارکسیی بایەخی زۆری بە خەباتی چینایەتی و سەندیکایی داوە، لەم ڕووەشەوە چەندین بابەتی مێژوویی و ڕیپۆرتاجی بڵاوکردۆتەوە، کە دەکرێت بۆ گێڕانەوەی مێژووی ئەم جۆرە خەباتە لە کوردستان گرنگی مێژوویی زۆریان هەبێت و بەشێک بن لە کەرەستەی گێڕانەوەی ئەو مێژووە ، بۆیە ئەم توێژینەوەیە کار لەسەر خستنەڕووی گرنگیی ئەم ڕۆژنامەیە دەکات لەم ڕووەوە ، ئەویش بە پشتبەستن بە میتۆدی گێڕانەوەی مێژوویی. توێژینەوەکە دوای بەدواداچوون و شیتەڵکردنی ئەو زانیارییانە بە چەند ئەنجامێک گەیشت ، کە گرنگترینیان ئەوەیە ، ئەم ڕۆژنامەیە لە کارەکانیدا چ وەکو بابەتی مێژوویی یان بە دواداچوونە ڕۆژنامەییەکانی بایەخی زۆری بە لایەنی چینایەتیی و خەباتی سەندیکایی داوە ، کە دەکرێت ئەو بابەتانە گرنگی تایبەتیان هەبێت وەکو کەرەستەی مێژوویی بۆ گێڕانەوەی بەشێک لە واقیعی خەباتی چینایەتیی بە تایبەتی ناوچەی هەولێر، هاوکات گرنگ بن بۆ مێژووی سەندیکایی هەندێک پیشەی گرنگی باشووری کوردستان .

کلیلی وشەکان: کرێکاران، جووتیاران، ڕاپەڕین، مانگرتن، خۆپیشاندان.

پێشەکیی:

ڕێگای کوردستان سەرەتا وەک زمانحاڵی هەرێمی کوردستان- حیزبی شیوعی عێراق پاشان حیزبی شیوعی کوردستان، یەکێک بووە لە ڕۆژنامە چالاکەکانی ماوەی دوای ڕاپەڕینی ١٩٩١ لە کوردستان ، کە لە بواری خۆیدا کاری گرنگی لە بارەی خەباتی چینایەتیی و سەندیکایی لە باشووری کوردستان ئەنجامداوە، ئەویش لە سۆنگەی ئایدیۆلۆجیای حیزبی شیوعییەوە کە حیزبێکی مارکسیی بووە ، لەم سۆنگەیەشەوە چەندین بابەتی مێژوویی و ڕیپۆرتاجی بڵاوکردوونەتەوە، کە دەکرێت بۆ گێڕانەوەی مێژووی ئەم جۆرە خەباتە لە

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

کوردستان گرنگی مێژوویی زۆریان هەبێت ، بەڵام تا ئێستا هیچ کارێک و بەدواداچوونێکی ئەکادیمیی لە بارەوە ئەنجامنەدراوە ، هەربۆیە ئەم کارەی ئێمە هەوڵێکە بە ئامانجی دەرخستنی رۆڵی بابەتەکانی ئەو رۆژنامەیە لە بواری مێژووی خەباتی چینایەتیی و سەندیکایی لە باشوری کوردستاندا بە شێوەیەکی زانستیی، بەمەبەستی گەیشتن بە وەڵامی ئەم پرسیارانە :

١ -ئایا ئەم رۆژنامەیە تا چەند گرنگی بە خەباتی چینایەتیی و سەندیکایی داوە؟ بۆ؟

٢ -ئایا لە کارەکاندا تا چەندە بێلایەنی دیارە؟

٣ -گرنگی ئەو بابەتانە لە گێرانەوەی واقیعی مێژوویدا چین؟

ئەم کارە پشتبەست بە میتۆدی وەسفیی شیکاریی لە رێگەی کۆکردنەوەی ئەو بابەتانەی پەیوەستن بەم بوارە و شیکردنەوەیان بۆ ئەنجام دراوە .

گرنگی ئەم بابەتەی ئێمە لەوەدایە، کە لە بوارێکی مێژوویی دەکۆڵێتەوە ، کە لە بواری مێژوونووسیی کوردییدا زۆر ئاوڕی لێنەدراوەتەوە، هاوکات کارەکە بۆ ناوەندە ئەکادیمییەکان و لایەنە سیاسییەکان و لایەنی کارگێڕیی و رێکخراوەکانیش گرنگە، بۆ ئەوەی سوود لە ئەزموونی رابردوو وەربگرن، لە هەنگاوەکانی ئێستایاندا .

سنووری ئەم کارەی ئێمە لە رووی بابەتییەوە زیاتر ئەو بابەتانە دەگرێتەوە کە لە بارەی خەباتی چینایەتیی و سەندیکاییەوە لە باشووری کوردستان لەو رۆژنامەیەدا بڵاوکراونەتەوە ، لە رووی کاتیشەوە تەنها ئەو ژمارانە وەرگیراون کە لە ماوەی دوای راپەڕیندا بڵاوکراونەتەوە لە ساڵی (١٩٩٢- ١٩٩٤) کە خۆیان لە ١٠٦ ژمارە دەبیننەوە .

لەم کارەدا بە شێوەیەکی سەرەکی پشت بە ژمارەکانی رۆژنامەی رێگای کوردستان بەستراوە، هاوکات بۆ بەراوردکردنی زانیارییەکان و تاوتوێکردنیان پشت بە هەندێک سەرچاوەی دیکەش بەستراوە .

یەکەم: خەباتی چینایەتیی

١ -راپەڕینی جووتیارانی دەشتی هەولێر

بابەتێکی گرنگ وەك بەشێك لەمێژووی خەباتی چینایەتیی کە لە رۆژنامەی رێگای کوردستاندا رەنگیداوەتەوە، بابەتێکە بەناونیشانی (بەبۆنەی یادی ٤٠ ساڵەی ئەم راپەڕینەوە: راپەڕینی جووتیارانی دەشتی هەولێر) لە نووسینی (ب.هەوراز)، تێیدا نووسەر بە چوار بەش و لە چوار ژمارەی جیاوازدا باسی ئەو راپەڕینە دەکات کە لە ساڵی ١٩٥٣ دا جووتیاران دژی ستەمی دەرەبەگەکانی ئەو ناوچەیە بەرپایان کردووە، کە لە خوێندنەوەی بابەتەکەدا دەتوانین بەمجۆرە ئەو لایەنانە بخەینەڕوو ، کە نووسەر شەن و کەوی کردوون.

أ- دەشتی هەولێر و موڵکایەتیی ناوچەکە

لە بەشی یەکەمی بابەتەکەدا، نووسەر سەرەتا پێناسەیەکی کورتی دەشتی هەولێر بەم شێوەیە دەکات: دەشتێکی پان و فراوانە، هەموو گوندەکانی ناحیەی قوشتەپەو گوێڕو دیبەگەو قەزای مەخمور دەگرێتەوە. چەند دەشتێکی بچووك لەخۆی دەگرێت وەك دەشتی پشت ڕێ (سەرووی جادەی کەرکوك- هەولێر)، موڵکیە، شەمامك، قەراج و کەندێناوە، هەردوو زێی

گەورەو بچووك سنووری ڕۆژئاواو ڕۆژهەڵاتی بۆ دەکێشن، چیای قەرەچوخیش دەشتی قەراج و کەندێناوە لەیەکتر جیادەکاتەوە (ڕێگای کوردستان، ژمارە (٤٥)، ١٩٩٣/٢/٩).

دەشتی هەولێر لەساڵانی پەنجاکاندا نزیکەی ٥٠٠ گوندی تێدا ئاوەدان بووە، لەو ژمارەیەش نزیکەی ٢٠٠ گوندی لەبەردەستی ئاغاکانی دزەیی دا بوون، زیاتر لە ٢٠ گوندیش لەژێر دەستی هەندێ خاوەن موڵکی هەولێرییدا بوون کە بە ئاغای هەولێریی بەناوبانگن، گوندەکانی دیکەش لەژێر دەستی عەشیرەتە بچووکەکانی ناوچەکەدا بوون، هەر گوندێکیش کوێخای خۆی هەبوو. جووتیارانی ئەو دەشتە، لەبەرئەوەی لەیەك ئاستی ئابووری خاوەندارێتی زەویدا نەبوون، چەوساندنەوەش لەسەریان ڕێژەکەی جیاواز بووە. بە شێوەیەکی گشتی خاوەنێتی زەوی هی ئاغاکان بوو، بەڵام ژمارەیەکی کەمی جووتیارانیش هەبوون کە پارچە زەوی لەخۆیان زیاتریان لەژێر دەستدا بوون، ژمارەیەکیشیان مەمرەو مەژی پارچە زەوییەکیان لەبەردەستدا بوو، بەڵام ڕێژەیەکی زۆریان بێ زەوی بوون، ژمارەیەکیان لەلایەن ئاغاوە ساڵانە پارچەیەك زەوییان پێدەدرا، تا بۆ خۆیان بەرهەمی بهێنن و لەبەرانبەردا موڵکانە بدەن بە ئاغا. ژمارەیەك لە جووتیارە بێ زەوییەکانیش وەك کرێکاری کشتوکاڵیی لەلای ئاغاو خاوەن زەوییەکان کاریان پێدەکرا. هەموو جووتیارێك دەبووایە ٢٠%ی بەرهەمەکەی بە ئاغا بدات، ئەمە جگە لە بوونی هەندێ سەرانەی ئیلزامیی نائابوریی و بێگاریی و هەڵسوکەوتی ڕۆژانەی نامرۆڤانە لەلایەن ئاغاوە بەرانبەر جووتیار لەو کاتەی سەربزێوی لە فەرمانەکانی بکردابووایە (ڕێگای کوردستان، ژمارە(٤٥)، ١٩٩٣/٢/٩).

ئاغاکانی دزەیی لە چوار بنەماڵە پێکهاتوون، لەسەر زەوی و گوندەکان هەمیشە لەگەڵ یەکتر ناتەبا بوونە، بەهۆی شەڕی خوێناوی نێوانیشیانەوە زۆرجار جووتیارانیان دووچاری کارەساتی دڵتەزێن کردووە، بەڵام هەرکاتێك مەترسی لەسەر بەرژەوەندییەکانیان دروست بووبێت، ئەوا کێشەی نێوانیان بەلاوە ناوە (ڕێگای کوردستان، ژمارە (٤٧)، ١٩٩٣/٢/٢٣).

ب- هۆکارەکانی ڕاپەڕینەکە

نووسەر هەوڵیداوە لە ڕوانگەی تێگەیشتنی خۆیەوەو ئەو پاشخانە ئایدیۆلۆجیەی هەیبووە ، کە ڕوانینێکی مارکسیانە بووە ، هۆکارەکانی ڕاپەڕینەکە لە چەند خاڵێکدا کۆبکاتەوە، لەوانە ئەو پێیوایە، کە نزیکبوونی دەشتی هەولێر لە هەر سێ شاری هەولێر، کەرکوك و موسڵ وایکردوە جووتیارانی ئەم ناوچەیە زیاتر بە بەشارستانییەت ئاشنا بن ، کە دواجار ئەوەش کاریگەریی هەبووە لە بەرزبوونەوەی ئاستی هۆشیارییان و درککردن بە چەوسانەوە. هەروەها وایدەبینێت کە نەبوونی سۆزی عەشایەری لە نێوان ئاغاو جووتیاراندا، هۆکارێکی دیکەی ڕووداوەکە بووە . لە لایەکی دیکەشەوە نووسەر دەڵێت: هەڵخەڵەتاندنی جووتیاران لەلایەن ئاغاکانەوە لە کاتی جێبەجێکردنی یاسای (تسوية حقوق الاراضي) ژمارە ٢٩ ساڵی ١٩٣٨ (بۆ زانیاریی دەربارەی ئەو یاسایە بڕوانە: جريدة الوقائع العراقية، العدد (١٦٢٥)، ١٩٣٨/٤/١١)، کە زۆر لە ئاغاکان زەوی جووتیارانیان بەناوی خۆیانەوە تاپۆ دەکرد، یەکێکی دیکە بووە لە هۆکارەکان، چونکە بەلای ئەوەوە ئەمە بۆتە هۆی دروستبوونی کۆسپ لەبەردەم پەرەسەندنی ئابوریی و کۆمەڵایەتیی ئەویش بەهۆی توندبوونی ململانێی چینایەتیی نێوان ئاغاو جووتیارانەوە، ئەوەی زیاتریش دۆخەکەی ئاڵۆزکردووە ڕابواردن و گەشتی ئاغاکان بۆ شارە گەورەکان و دەرەوەی وڵات بووە کە پێویستی بە پارەی زۆر هەبوو، بۆ ئەوەش فشاری زیاتریان دەخستە سەر جووتیاران(ڕێگای کوردستان، ژمارە (٤٧)، ١٩٩٣/٢/٢٣) .

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

خوێندنەوەی ئەم بابەتە ئەوە روون دەکاتەوە، کە نووسەر ئاماژەی بە بەشێکی زۆری هۆکارە ئابوریی و کۆمەڵایەتییەکانی رووداوەکە داوە، هەرچەندە نەیتوانیوە تەواوی هۆکارەکان دیاریبکات، چونکە سەرەڕای ئەو هۆکارانەی سەرەوە، هەروەکو لە سەرچاوەکاندا هاتووە چەندین هۆکاری دیکەش کاریگەرییان هەبوو بۆ سەرهەڵدانی راپەڕینی جووتیاران، لەوانەش بەرزبوونەوەی ئاستی رۆشنبیریی لە نێو خوێندکاراندا، بەتایبەت ژمارەیەك لە کوڕە ئاغاکان کە لە هەولێرو بەغدا دەیانخوێند تێکەڵ بەژیانی سیاسی بوون لەو رێگەیەشەوە ئاشنابوون بە بیروباوەڕی پێشکەوتنخوازیی، ئەوانیش کاریگەرییان خستە سەر جووتیاران لە رووی هۆشیارکردنەوەو راکێشانیان بۆ نێو رێکخستنە سیاسییەکان (قادر، ٢٠٠٥، ل٢٤٤). هەروەها پێشکەوتنی هۆیەکانی بەرهەمهێنانیش هۆکارێکی دیکە بوو، لەبەرئەوەی بەکارهێنانی ئامێر لە بەرهەمهێنانی کشتوکاڵییدا، بووە هۆی بێکاربوونی ژمارەیەکی زۆر لە جووتیاران، بەمەش دەرەبەگەکان توانیان زەوی لەژێر دەستی جووتیاراندا دەربهێنن و بۆ بەرژەوەندییە تایبەتەکانی خۆیان و گەورە بازرگانان بەکاریبهێنن (خيري، ١٩٧٨، ص٢٠٦، بۆ زانیاریی زیاتر دەربارەی هۆکارەکانی ئەو راپەڕینە، بڕوانە: حیزبی شیوعی کوردستان، ٢٠٠٢، ل٥-٦٠؛ مەلا یەحیا، ٢٠٠٦، ل١١-٢٧؛ البوتاني، ٢٠٠٧- أ ، ص٢٧٣-٢٨٧).

جگە لەو هۆکارە ئابوری وکۆمەڵایەتییانە، هاوکات نووسەر پێیوایە لایەنی سیاسییش رۆڵی هەبووە لەوەی جوتیاران هەڵوێستیان بەرانبەر بە ئاغاکانیان بگۆڕێت و زەمینەی راپەڕین خۆش بکەن، لەوانە ئەو دەڵێت: خۆبەستنەوەی زۆربەی ئاغاکان بە حکومەتی عێراق و دەسەڵاتی بریتانیاوە بۆ دژایەتیکردنی هەردوو جوڵانەوەی کۆمۆنیستیی و رزگاریخوازیی کوردستان، کاریگەریی هەبووە لە سەرهەڵدانی ئەو راپەڕینەدا ، چونکە بۆتە هۆکاری زیاتر رقئەستوربوونی جووتیاران بەرانبەر بە ئاغاکانیان. هەروەها نووسەر پێیشیوایە لە بەرانبەر بەو هەڵوێستەی ئاغاکان و دەوڵەتدا خەباتی سیاسیی و هەستی چینایەتیی لە ناوچەکەدا زیاتر پەرەیسەندووە تایبەت بیری سۆسیالیستیی. هەروەها دەڵێت: دوای سەرکەوتنی یەکێتیی سۆڤیەت لە جەنگی دووەمی جیهانییدا ئیدی جوڵانەوەی دیموکراسیی لە عێراق و جوڵانەوەی رزگاریخوازیی نیشتمانیی کوردستان پەرەیانسەندووە، بە تایبەت حیزبی شیوعی عێراق کە لەو ماوەیەدا جەماوەرێکی بەرفراوانی جووتیارانی لە خۆی کۆکردبۆوەو یەکەم کۆمەڵەی نهێنی جووتیارانیشی لە گوندی مورتکەی سەر بەقوشتەپە لەساڵی ١٩٥٣ دا دامەزراند. هەروەها پارتی دیموکراتی کوردستانیش جەماوەرێکی زۆری جووتیارانی لەگەڵدابوو، بەڵام کەمتر بوون لە هی حیزبی شیوعی (رێگای کوردستان، ژمارە (٤٧)، ١٩٩٣/٢/٢٣). کە لە راستیدا ئەمە تا رادەیەکی زۆر کاریگەر بووە و بەپێی سەرچاوەکان ئەو رێکخستنە سیاسییانە، سەرەڕای کاریگەری سیاسیی، لە رووی راگەیاندنیشەوە کاریگەریی خۆیان هەبوو بۆ سەر هۆشیاریی جووتیاران، بۆ نموونە حیزبی شیوعی عێراق لەو ماوەیەدا بڵاوکراوەی تایبەت بە خەباتی جووتیارانی هەبووە کە ئەوانیش (بانگی فەلاح و دەنگی داس) بوون، کە ببوونە سەرچاوەیەکی سەرەکی هاندانی خەباتی شۆڕشگێڕیی و دژایەتیکردنی دەرەبەگەکان(قادر، ٢٠٠٥، ل٢٤٣). هەروەها پارتی دیموکراتی کوردستانیش رۆژنامەی (نرکەی جووتیار)ی لە شارەزوور دەردەکردو تێیدا باسی لە کێشەکانی جووتیاران دەکرد (سمایل، ١٩٩٠، ل ٧٦-٧٧).

بە گشتی دەکرێت لە گێرانەوەکانی نووسەردا لە بارەی هۆکارەکانی راپەڕینەکەوە تا رادەیەکی زۆر ئەو بخوێنینەوە کە نووسەری بابەتەکە توانیویەتی بەشێکی زۆر لە هۆکارەکانی

ڕاپەڕینەکە ڕوون بکاتەوە ، کە هەڵقوولاوی واقیعی ژیانی ئەو کاتەی جووتیارانی ناوچەکە بووە و بەشێک بوون لە داخوازیی و کێشە ڕاستەقینەکانیان لەو ماوەیەدا .

ج- ڕەوتی ڕووداوەکان

نووسەری ئەو بابەتە لە بەشی دووەمی بابەتەکەیدا، باس لە دەستپێکردنی ڕاپەڕینی جووتیارانی دەشتی هەولێر و بەشێک لە ڕووداوەکانی دەکات. دەڵێت: گوندی قازیخانەی سەر بە قوشتەپە بووە دەروازەی ڕاپەڕینەکە ئەویش لە ئەنجامی ئەوەی لە کۆتایی شوباتی ١٩٥٣دا حوسین مەلا کە ئاغای گوندەکە بوو داوای لە جووتیارانی گوندەکەی کرد ، هەر جووتیارێك بە ڕەشەووڵاخ جووت بکات، پێویستە یەك عەلبە گەنم واتا ١٦ تەنەکە بدات بە ئاغا. ئەوەش بووە هۆی تووڕەبوونی جووتیاران، لەبەرئەوەی پێشتر سەرانەی پێویستیان دابوو، بەڵام هۆکاری ئەم داواکارییە ئەوە بوو ، لەوکاتەدا ئاغای ناوبراو دەچووە ئەستەمبوڵ، دەیویست خەرجی سەفەرەکەی بخاتە سەرشانی جووتیاران، هەر بۆیە ئەم باجە بە(ئەستەمبوڵانە) ناونرا، بەڵام جووتیاران داوای ئاغایان ڕەتکردەوە، لە بەرانبەردا ئاغا هەڕەشەی لێکردن، جووتیارانیش لە نێو خۆیاندا کۆبوونەوەو بڕیاریاندا پشتی یەکتر بگرن، هەروەها هەوڵی کۆکردنەوەی چەکیان دا، گوندەکانی دەوروپشتیشیان ئاگادارکردەوە بۆ پشتگیری لێکردنیان. کاتێکیش ئاغا بەمەی زانی، لە ترسان دەزگای پۆلیسی لە هەولێرو قوشتەپە ئاگادار کردەوەو تۆمەتی ئەوەشی خستنە پاڵ کە بوونەتە شیوعیی و کافر، چەکیان هەڵگرتووەو دژی حکومەت و مەلیك قسە دەکەن، حکومەتیش بۆ پاراستنی ئاغاو کۆنترۆڵکردنی دۆخەکە، یەکسەر پۆلیسی بۆ گوندەکە نارد، بەڵام ڕاپەڕینەکە بۆ گوندەکانی دیکەش کە نزیکەی ٢٠٠ گوند دەبوون، تەشەنەیکرد، بۆیە حکومەت پۆلیسی بۆ گوندەکانی دیکەش نارد، لەهەر گوندێکیشدا جووتیاران کۆدەبوونەوەو سوێندیان دەخوارد، کە درێژە بە ڕاپەڕینەکەیان بدەن. نووسەر لە بابەتەکەیدا نووسیویەتی: داواکارییەکانی جووتیاران لە چەند خاڵێك پێکهاتبوون: ١- کەمکردنەوەی سەرانە لە ٢٠% بۆ ٥%. ٢-نەهێشتنی بێگاریی. ٣-دابەشکردنی زەوییە ئەمیرییەکان بەسەر جووتیاراندا. ٤-نابێت جووتیار بەبێ هۆ دەربکرێت (ڕێگای کوردستان، ژمارە (٤٧)، ١٩٩٣/٢/٢٣).

لە درێژەی گێڕانەوەکەیدا نووسەر دەڵێت :حکومەت زوو کەوتە پلاندانان بۆ کۆنترۆڵکردنی دۆخەکە، ترسی ئەوەشی هەبوو کە ڕاپەڕینەکە سەرتاسەری کوردستان بگرێتەوە، بۆیە هێزێکی گەورەی پۆلیسی لە خوارووی عێراقەوە هێنا، بەناو گوندەکاندا دەسووڕانەوە (ڕێگای کوردستان، ژمارە (٤٨)، ١٩٩٣/٣/٢)، کە لە هەندێک سەرچاوەدا باسی ئەوە دەکرێت لە گوندە گەورەکاندا بنکەی پۆلیسی دانراون (حیزبی شیوعی کوردستان، ٢٠٠٢، ل١٨)، بەڵام سەرەڕای ئەو هەنگاوانەش دۆخەکە ئاڵۆزتر بوو، لە هەندێ شوێندا شەڕو پێکدادان لە نێوان جووتیاران و پۆلیس ڕوویاندا وەك لە بازاڕگە لە نزیك مەخمورو لە گوندەکانی گردلانکە، میرزا ئاغا، کەردزو ماجیداوە، تەنانەت لەو سێ گوندەی دواییدا ژمارەیەك جووتیاریش کوژران (ڕێگای کوردستان، ژمارە (٤٨)، ١٩٩٣/٣/٢)،کە سەرچاوەکان باس لەوە دەکەن ژمارەیەك لە جووتیارانیش دەستگیرکران و بە تۆمەتی پەیوەندییان بە ڕێکخستنەکانی حیزبی شیوعییەوە، بۆ بەندیخانەکانی کەرکوك و موسڵ گواسترانەوە، بەڵام لە ڕاستیدا ئەوان سەر بەهیچ ڕێکخستنێکی سیاسی نەبوون (قادر، ٢٠٠٥، ل٢٤٩).

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

لە درێژەی گێڕانەوەی رەوتی رووداوەکاندا نووسەر نووسیویەتی: بۆ چاوشکاندنی جووتیاران، پۆلیس یەکێك لە رابەرانی راپەڕینەکە کە ناوی (رەحمانە شەل) بوو، دەسگیرکردو ماوەی ١٦ رۆژ لە ئۆتۆمبیلیان دەبەستەوەو بەناو گوندەکاندا دەیانگێڕا، بەڵام ناوبراو ئازایانە بە بەرچاوی پۆلیس و ئاغاکانەوە بە جووتیارانی دەگووت: ئەو کردەوەیە بۆ چاوشکاندنی ئێوەیە، بەڵام ئێوە ورەتان هەر بەرزبێت و واز لە داواکارییەکانتان مەهێنن (رێگای کوردستان، ژمارە (٤٨)، ١٩٩٣/٣/٢) .

بەپێی گێڕانەوەکانی نووسەر، لە پاییزی ١٩٥٣دا محەمەد عەلی مەحمود کە لە ماوەی (١٧ی ئەیلولی ١٩٥٣- ٢٧ی شوباتی ١٩٥٤)دا جێگری سەرۆك وەزیران بووە، هاتوتە هەولێر، چاوی بە ژمارەیەك لە ئاغاو جووتیاران کەوتووە، راپەڕینەکەی بە کارێکی دژی حکومەت و جووتیارانیشی بە گێرەشێوێن و شیوعی لە قەڵەمداوە، بەڵام بۆ چاوبەستنەوەی جووتیاران ٣ لە جووتیارە بەندکراوەکانی ئازادکردووە، لەبەرئەوەی مەزبەتەیەکی زۆری جووتیارانی خرابووە پێشی (رێگای کوردستان، ژمارە (٤٨)، ١٩٩٣/٣/٢).

یەکێک لەو لایەنانەی نووسەری بابەتەکە ئاماژەی پێداوە رۆڵی پیاوانی ئایینییە لەو راپەڕینەدا ، کە دەڵێت: لە راپەڕینەکەدا، پیاوانی ئایینیی گوندەکان ژمارەیەکیان بەهۆی خوێندەوارییان و پایەو رێزیان لە ناو جووتیاراندا بوونە رێبەریان و هەڵوێستی جوامێرانەیان نواندووە، لەوانەش مەلا محەمەدی شێروانی لە گوندی قەپلان، مەلا شەریف لە گوندی عاللا، مەلای رەش لە گوندی چەغەمیرەو مەلا یەحیا لە گوندی ماجیداوە (رێگای کوردستان، ژمارە (٤٨)، ١٩٩٣/٣/٢)،کە بەپێی سەرچاوەکان بەهۆی ئەو هەڵوێستەشیانەوە، ژمارەیەکیان لەلایەن پۆلیسەوە دەسگیرکران (بوتاني، ٢٠٠٠، ص٩١). پیاوانی ئایینیی هەمیشە لەنێو کۆمەڵگەدا کاریگەر بووینە، بۆیە دەتوانین بڵێین بەشدارییان لە راپەڕینەکەدا کاریگەریی زۆری هەبووە، لەوەی کە جووتیاران بەهێزتربن لە رەتکردنەوەی ستەمی ئاغاکاندا.

لە بارەی رۆڵی ئافرەتانیش، لە بابەتەکەدا هاتووە: پاڵپشتی باوك و براو هاوسەرانیان بوونە، بۆ داکۆکی لە مافەکانیان و رەتکردنەوەی ستەمی ئاغاکان، بۆ نموونە لە گوندی کەندالەقەل دا کاتێك تراکتۆری ئاغا ویستویەتی زەوی جووتیاران بکێڵێت، ئافرەتان کەوتوونەتە بەردبارانکردنی تراکتۆرو پۆلیس تا دیوەخانی ئاغا. هەروەها لە گوندی هەرمەجە شانەی ئافرەتان هەبووە، مانگانە ئابوونەیان کۆکردۆتەوە بۆ جووتیارانی راپەڕیو (رێگای کوردستان، ژمارە (٤٨)، ١٩٩٣/٣/٢)، تەنانەت هەندێک سەرچاوە باس لەوە دەکەن ، کە لە هەندێ گوندیشدا شانبەشانی پیاوان چەکیان هەڵگرتووەو دژی ئاغاکان وەستاون، لە زۆربەی گوندەکانیشدا شانبەشانی پیاوان شەوانە پاسەوانیی ماڵەکانیان کردووە (گۆڤاری بیری نوێ، ژمارە (١٨٥)، ١٩٧٦، ل٧)،هاوکات نووسەری بابەتەکە نایەوێت رۆڵی ئافرەتانی سەر بە بنەماڵەی ئاغاکانیش پشتگوێ بخات و دەڵێت: دەبێ ئەوەش باس بکرێت کە لە هەندێ گونددا کچی ئاغاکانیش یارمەتی ماددیی و مەعنەوییان پێشکەشی جووتیاران کردووە (رێگای کوردستان، ژمارە (٤٨)، ١٩٩٣/٣/٢). بێگومان ئەو رۆڵەی کە ئافرەتانیش گێڕاوییانە هێزی زیاتری بە جووتیاران بەخشیوە، ژمارەیەک لە کچە ئاغاکانیش کە پاڵپشتی جووتیاران بووینە، جەورو ستەمی زۆری ئاغاکان بەرانبەر جووتیاران نیشاندەدات، کە نەیانتوانیوە لێی بێهەڵوێستبن.

د- هۆکارەکانی شکستی راپەڕینەکە و ئەنجامەکانی

له بابەتەکەدا هاتووە، کە دوای نزیکەی شەش مانگ لە درێژەکێشانی، بەڵام ڕاپەڕینی جووتیارانی دەشتی هەولێر نەیتوانی بەردەوام بێت و تەواوی ئامانجەکانی بەدیبهێنێت، ئەویش لەبەر چەند هۆکارێك، لەوانە: جیاوازی بۆچوونی حیزبی شیوعی عێراق و پارتی دیموکراتی کوردستان سەبارەت بە چارەسەرکردنی کێشەکەو بەردەوامێتی ڕاپەڕینەکە، حیزبی شیوعی هەوڵیدەدا ناکۆکییەکان زیاتر قووڵ بکاتەوەو سنووری ڕاپەڕینەکە فراوان ببێت، بەپێچەوانەوە پارتی دیموکراتی کوردستان هەوڵیدەدا بە شێوەیەکی ئاشتییانەو لە ڕێگەی بەرزکردنەوەی داواکارییەوە بۆ حکومەت کێشەکان چارەسەر بکات. هەروەها نەبوونی کۆمیتەیەکی هاوبەش لە نێو جووتیارانی ڕاپەڕیودا هۆکارێکی دیکەبوو، ئەمە سەرەڕای نەبوونی هاوپەیمانێتی و پەیوەندی نێوان کرێکاران و ڕووناکبیرانی شار لەگەڵ جووتیارانی ڕاپەڕیوداو پەرەسەندنی ڕاپەڕینەکە بۆ ناوچەکانی دیکەی کوردستان. هەروەها جووتیاران داخوازییەکانیان کە ئابووریی بوو نەیانتوانی تێکەڵ بە داخوازیی سیاسیی بکەن. لە هەموو ئەو هۆکارانەش کاریگەرتر ئەوە بوو کە پیاوانی ئایینی و جووتیاران ڕابەرایەتی ڕاپەڕینەکەیان کردووە، ئەوانیش نەیانتوانی بە هەمان گیانی سەرەتای ڕاپەڕینەکەوە بەردەوامبن (ڕێگای کوردستان، ژمارە (٤٩)، ١٩٩٣/٣/٢).

سەبارەت بە گرنگترین دەستکەوتەکانی ڕاپەڕینەکەش نووسەر دەڵێت: لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا، ڕاپەڕینەکە بووە هۆی نەمانی بێگاریی و هەندێ سەرانە، لە زۆر گوندیشدا ئاغا نەماو چوون بۆ شارەکان و سەرکاریان لە جێگەی خۆیان دانا. هەروەها ڕاپەڕینەکە ترسی جووتیارانی بەرانبەر ئاغاکان شکاند، هۆشیاربوونەوەی جووتیارانیش حکومەتی عێراقی ناچارکرد بایەخی زیاتر بە گوندەکانی ناوچەکە بدات لە ڕێگەی کردنەوەی قوتابخانەو باشکردنی ڕێگاوبان (ڕێگای کوردستان، ژمارە (٤٩)، ١٩٩٣/٣/٩) .

لە کۆتاییدا دەکرێت بڵێین ئەم بابەتە هەرچەندە لە زمانحاڵی فەرمی حیزبی شیوعییدا بڵاوکراوەتەوە و نووسەر بە هۆکاری ئایدیۆلۆجی دەستی بۆ بابەتەکە بردووە ، بەڵام سەرەڕای ئەوەش تا ڕادەیەکی باش لە خستنەڕووی هۆکار و ڕەوتی ڕووداوەکان و ئامانجەکانی هەوڵیداوە بێلایەنیی بپارێزێت، هاوکات هەرچەندە دیار نییە سەرچاوەی زانیارییەکانی نووسراو بوون یان گەڕانەوە بۆ یادەوەریی و چاوپێکەوتنی ئەو کەسانەی ئاگاداری ڕووداوەکە بوون، چونکە ئەو سەرچاوانەی ئاماژەی پێکردوون زیاتر پەیوەستن بەلایەنی تیۆرییەوە نەک زانیاریی دەربارەی ڕووداوەکە، بەڵام لە کارەکەیدا هەوڵیداوە بەشێک لە واقیعی ڕووداوەکە بگێڕێتەوەو بەشێک لە هۆکار و ئەنجامەکانیشی ڕوونبکاتەوە .

٢ -کەندێناوە

هەر سەبارەت بە مێژووی خەباتی چینایەتیی، بابەتێکی دیکە بە ناوونیشانی (چەند لاپەڕەیەکی شاراوە لە مێژووی چینایەتیی جووتیارانی کەندێناوە) لەلایەن (ب. هەوراز) نووسراوەو لە ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستان دا بڵاوکراوەتەوە. لەسەرەتادا نووسەر بەم شێوەیە پێناسەی کەندێناوە دەکات: دەشتێکی پان و فراوانە، کەوتۆتە خوار شاری هەولێر، بە بەشێك لە دەشتی هەولێر دەناسرێت، زورگی زورگەزراو لە دەشتی موڵکیەو چیای قەرەچوخ لە دەشتی قەراج لەیەکتر جیادەکاتەوە، شارۆچکەی دیبەگەش بە مەڵبەندی دەشتەکە دادەنرێت. لەساڵانی سییەکانی سەدەی ڕابردوودا ٧٢ گوندی سەر بە ناحیەی دیبەگە بوون، نزیکەی ٤٠ گوند لە ژێر دەستی ئاغاکانی دزەیی دا بوون، ئەوانی دیکەش لە ژێر دەستی کوێخای گوندو سەرۆك عەشیرەتەکاندا بوون، کە لە چەند عەشیرەتێکی بچووك پێکهاتبوون، لەو گوندانەی لە ژێر

دەستی دزەیی دا بوون، هەمیشە ململانێ لە نێوان ئاغاو جووتیاراندا هەبووە، چونکە جووتیاران بە چاوی بێگانە سەیری ئاغاکانیان کردووە، بەهۆی نەبوونی پێوەندیی خزمایەتیی لە نێوانیاندا، سەرەڕای ستەم و چەوسانەوەی ئاغاکان، هەر بۆیەش چەند راپەڕینێك لە گوندەکانی خدر جیجە، دێمەکارو کاریتان هەڵگیرساون (رێگای کوردستان، ژمارە (٩١)، ١٩٩٤/١/١١).

خدر جیجە گوندێکە کەوتوتە بناری چیای قەرەچوخ بەلای کەندیناوەدا، لەسالانی سییەکاندا نزیکەی ٣٠ ماڵ دەبوون، جووتیارانی گوندەکەش هەموویان خزمی یەکتر بوون، بەڵام ئاغای گوندەکە هیچ پێوەندییەکی خزمایەتیی و خێڵەکیی لەگەڵیاندا نەبوو، بەڵکو بەهۆی زیرەکیی خۆی و ساویلکەیی جووتیارانەوە توانیبووی دەست بەسەر زەوییەکانیاندا بگرێت، هەر بۆیەش جووتیاران لە دەرفەتێك دەگەڕان، تا سەروەریی بۆ گوندەکەیان بگەڕێننەوە. ئەوەبوو دوای دەرچوونی یاسای ژمارە ٢٠ ساڵی ١٩٣٩ یاسای کەمکردنەوەی باجی زەوی (قانون اطفاء ضريبة الارض) (بۆ زانیاریی زیاتر دەربارەی ئەو یاسایە بڕوانە: جريدة الوقائع العراقية، العدد(١٧١٧)، ١٩٣٩/٧/٢٤)، جووتیاران هەستیان بەوە کرد کە ئەو یاسایە بەرژەوەندییان لەچەند روویەکەوە دەپارێزێت، وەك دەرنەکردنی جووتیارو نەدانی سەرانە، بەڵام هەر زوو ئاغای گوندەکە کۆیکردنەوەو پێیگوتن: ئەم یاسایە دەیەوێت پێوەندیی نێوانمان تێکبدات، بەڵام جووتیاران باوەڕیان بەو قسەیەی نەکرد، جار جاریش سەرپێچی فەرمانەکانیان دەکرد، تا وایلێهات بڕیاریان دا هیچیتر نەچنە دیوەخانەکەی و سەرانەش نەدەن، ئەوەش دوای ئەو رووداوە هات کاتێك کچێکی گوندەکە بەبێ ئاگاداری ئاغاکە مارەکرابوو، بەم هۆیەشەوە ئاغا تووڕە دەبێت و مەلای گوندەکە بانگ دەکاتە دیوەخانەکەی و قسەی سووکی پێدەڵێت، لەبەرئەوەی بەپێی داب و نەریتی دەرەبەگایەتیی دەبووایە ئاغا رەزامەندی لەسەر مارەکردنی هەر ئافرەتێکی گوندەکە بدابووایە، ئەو کردەوەیەی ئاغاش جووتیارانی تووڕە کرد. بەم شێوەیە ململانێی نێوانیان تا رووخانی رژێمی پاشایەتیی عێراق لە ساڵی ١٩٥٨دا بەردەوام بوو، دوای ئەوە ئاغا بە یەکجاریی گوندەکەی جێهێشت (رێگای کوردستان، ژمارە (٩١)، ١٩٩٤/١/١١).

لە گوندی کاریتانیشدا کە نزیکەی ٣ کیلۆمەتر لە دیبەگەوە دوورە، لەکاتی جێبەجێکردنی (یاسای یەکلاکردنەوەی مافەکانی زەوی/ قانون تسوية حقوق الاراضي)دا، جووتیاران دەیانویست زەوییەکانی خۆیان تاپۆ بکەن، هەرچەندە ئاغا هەوڵیدا کێشەیان بۆ دروست بکات، بەڵام جووتیاران لەبەردەم ئاغادا وەستان و زەوییەکانیان لەسەر خۆیان تاپۆ کرد (رێگای کوردستان، ژمارە (٩١)، ١٩٩٤/١/١١).

هەرچەندە ئەم بابەتە کورتە و بە دواداچون و زانیاری زۆر لە خۆ ناگرێت ، بەڵام سەرەڕای ئەوەش کارێکی گرنگە لە پاراستنی یادەوەریی بۆ رووداو و واقیعە خۆجێییەکان ، کە لە مێژوونووسیی کوردییدا کەمترین لای لێکراوەتەوە و دەکرێت بگوترێت بەشێکە لە نووسین لەسەر مێژووی بابەتە پشتگوێخراوەکان لە کوردستان ، کە دەکرێت بەشێکی گرنگ لە ژیانی راستەقینەی جووتیار و ئاغا لە کوردستان بە گشتی و دەشتی کەندیناوە بە تایبەتی بخاتەڕوو.

٣ -شەقڵاوە

بابەتێکی دیکە، کە گوزارشت لە ململانێی چینایەتیی ساڵانی پەنجاکان دەکات و بەشێکە لە مێژووی خەباتی چینایەتیی لە باشووری کوردستان و لە رۆژنامەی (رێگای کوردستان)دا

بڵاوکراوەتەوە، بابەتێکە بە ناوونیشانی (چەند چالاکییەکی جەماوەریی شاری شەقڵاوە لە ساڵانی ١٩٥٤ و ١٩٥٥دا) لە نووسینی (باوکی سیروان)، کە تێیدا نووسەر بە دوو بەش و لە دوو ژمارەی جیای رۆژنامەکەدا، باس لە چەند چالاکییەکی ئەو ساڵانە دەکات، کە خۆی یەکێك بووە لە کاراکتەرو شایەتحاڵانی چالاکییەکان، هەروەها ئەندامی حیزبی شیوعی عێراق بووە، کە لەو رۆژگارەدا ئەو حیزبە رۆڵێکی گەورەو کاریگەریی گێڕاوە لە جووڵانەوەی نیشتمانیی و چینایەتیی لە سەرتاسەری عێراقدا. نووسەر لە بەشی یەکەمی بابەتەکەدا باس لەوە دەکات کە ئەو کاتە لە شەقڵاوەدا قوتابخانەی ناوەندیی نەبووە، بۆیە قوتابیانی ئەو ناوچەیە کە زۆربەیان رۆڵەی زەحمەتکێشان بوون، ناچار دەبوون دوای تەواوکردنی قۆناخی سەرەتایی دەست لە خوێندن هەڵگرن، بواری تەواوکردنی خوێندن تەنها بۆ رۆڵەی دەرەبەگ و دەوڵەمەندەکان هەبوو، بۆیە لە هاوینی ساڵی ١٩٥٤ بە دەستپێشخەریی ئەندامانی حیزبی شیوعی عێراق چالاکییەکی بەرفراوان بۆ کۆکردنەوەی واژوو و پەنجەمۆر رێکخرا، بە مەبەستی داواکردنی کردنەوەی قوتابخانەیەکی ناوەندیی، پاشان بە سکاڵانامەیەکەوە ئاڕاستەی قایمقامی شەقڵاوە، بەڕێوەبەری مەعاریفی لیوای هەولێرو وەزیری مەعاریفی عێراق کرا. دوای ئەوە شاندێك چووە هەولێرو لەگەڵ بەرپرسانی لیواکە کۆبوونەوەو داخوازیی خۆیان گەیاند، بەڵام ئەو جووڵانەوەو چالاکییە جەماوەرییە کە لە لایەن حیزبی شیوعییەوە رێکخرابوو، بووە مایەی ناڕەحەتیی دەسەڵاتداران و دەرەبەگ و کرێگرتەکانیان، بۆیە هەوڵی زۆریان دا بەربەست دروست بکەن و جەماوەریش لەو رەوتە دووربخەنەوە (رێگای کوردستان، ژمارە(٧٦)، ١٩٩٣/٩/٢٨).

چالاکیی و هەوڵەکان بەردەوامبوون، بڕیاردرا نوێنەرێك بنێردرێتە بەغدا، بۆ بینینی بەرپرسانی دەوڵەت، تا ئەو واژوو و پەنجەمۆرانەش لەگەڵ خۆیدا ببات کە لەلایەن جەماوەری زەحمەتکێشی شەقڵاوە کۆکرابوونەوە. ئەو ئەرکەش خرایە ئەستۆی باوکی سیروان[١] (نووسەری ئەم بابەتە)، کە ئەوکات لەبەر خراپی باری ئابووریی ماڵەوەیان لە پۆلی سێیەمی ناوەندییدا وازی لە خوێندن هێنابوو. ئەویش چووە بەغدا، توانی خۆی بگەیەنێتە وەزارەتی مەعاریف، چاوی بە بریکاری وەزیر کەوت، سکاڵانامەکەی بە پەنجەمۆرو واژووکانەوە خستە بەردەستی، لەو کاتەشدا قوتابیان و جەماوەری شەقڵاوە زیاتر سووربوون لەسەر داخوازییەکەیان، بۆیە حکومەت ناچاربوو، ساڵی ١٩٥٤ قوتابخانەیەکی ناوەندیی بۆ پۆلی یەکەم و دووەم لەوێدا بکاتەوە (رێگای کوردستان، ژمارە(٧٦)، ١٩٩٣/٩/٢٨).

بەڵام لە سەرەتای هاوینی ١٩٥٥دا، نوری سەعید (١٨٨٨- ١٩٥٨)ی سەرۆك وەزیرانی عێراق بەسەردانێك چووە شەقڵاوە، لەو کاتەشدا رێکخستنەکانی حیزبی شیوعی عێراق زۆر لافیتەو دروشمیان لە شەقام و گەڕەك و شوێنە سەرەکییەکانی قەزاکەدا بڵاوکردەوەو هەڵواسی، دژی رژێمی پاشایەتیی و پەیماننامەی بەغدا ١٩٥٥. کاتێکیش نوری سەعید چاوی بە دەرەبەگی ناسراوی ناوچەکە (عوسمان میران) و بەرپرسانی دەوڵەت کەوتبوو، تووڕەیی خۆی نیشاندابوو، لەوەی کە لە شەقڵاوەدا چالاکیی بەرفراوانی سیاسیی دژی رژێمەکەی هەیە. عوسمان میرانیش گوتبووی: هەموو گێچەڵ و بەڵاکە لە قوتابخانەی ناوەندییەوە سەرهەڵدەدات، ئەم گێچەڵەخانەیە چ بوو هێنرایە شارەکەمان. دوای گەڕانەوەی نوری سەعیدیش مقۆ مقۆیەکی وا پەیدابوو کە گوایە قوتابخانەکە دادەخرێت، لە راستیشدا هەر

---

[١]- باوکی سیروان ناوی خۆی حاجی سلێمان شێخ محەمەد بووە، ساڵی ١٩٣٦ لەشەقڵاوە لەدایکبووە، لە قۆناخی هەرزەکارییەوە پەیوەندیی بە رێکخستنەکانی حیزبی شیوعی عێراقەوە کردووە، ٢٠ی تشرینی دووەمی ١٩٩٥ لە سوریا کۆچی دواییکردووە، لە شەقڵاوە بە خاکسپێردراوە.

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

لەو ساڵەدا داخرا (ڕێگای کوردستان، ژمارە(٧٧)، ١٩٩٣/٩/٥). هەرچەندە حیزبی شیوعی عێراق و پارتی دیموکراتی کوردستان، بۆ هەڵوەشاندنەوەی بڕیاری داخستنەکە فشاریان دروستکرد، تەنانەت لەنێو جەماوەرو قوتابیاندا واژوویان کۆکردەوەو سکاڵایان ئاراستەی بەرپرسانی دەوڵەت کرد، کار گەیشتە مانگرتنی گشتیی لە نێو بازاڕو دوکاندارانداو تووڕەیی خۆیان دژی حکومەتەکەی نوری سەعید نیشاندا، بەڵام بێئەنجام بوون، تا دوای رووخانی رژێمی پاشایەتیی عێراق لەساڵی ١٩٥٨، جارێکی دیکە قوتابخانەی ناوەندیی لە شەقڵاوەدا کرایەوە (احمد، ٢٠١٧، ل١٤٧).

هەروەها (باوکی سیروان) باس لە رووداوو چالاکییەکی دیکەی جەماوەریی لە شەقڵاوەدا دەکات، کە بەشێکن لە مێژووی ململانێی چینایەتیی ئەو سەردەمە، تیایدا باس لەوە دەکات کە لە هاوینی ١٩٥٤دا بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەر نرخی گەنم بەرزبۆوە، بە هۆکاری ئەوەی بازرگانەکانی گەنم بە دەست تێکەڵکردن لەگەڵ بەرپرسانی دەوڵەت، گەنمی ناوچەی شەقڵاوەیان کۆکردبۆوە، بەو نیازەی بینێرنە چەند ناوچەیەکی دیکەو بە پارەیەکی زیاتر بیفرۆشن، هەر بۆیەش گەنم لە بازاڕدا کەم ببوو، ئەگەر هەشبا بە نرخێکی گران دەستدەکەوت (ڕێگای کوردستان، ژمارە(٧٧)، ١٩٩٣/٩/٥).

شایانی باسە، لەو ساڵەدا گوندەکانی دەشتی دزەیی و مەخمور، بەهۆی کەمیی رێژەی بارانبارینەوە، دووچاری کەمیی بەرهەمی گەنم و جۆ ببوون و ساڵێکی نەهات بوو، بازرگانانیش ئەوەیان بە هەلزانی، یەکێك لەوانەش (حاجی ساڵح عەلاف) کە خەڵکی هەولێر بوو، دەچووە ناوچەکانی شەقڵاوەو هەریر، گەنمی دەکڕی و بە بارهەڵگری گەورە دەیبردە هەولێرو دەوروبەری، ئەوەش بووەهۆی ئەوەی گەنم لەو ناوچانەدا کەم بکات و زیان بە جووتیاران و هەژاران بگات (هەریری، ٢٠٠٩، ل٦٥).

لەو بارودۆخەشدا، رێکخستنەکانی حیزبی شیوعی عێراق، جەماوەری ناوچەکەیان یان سازو ئامادەکرد، بۆ بەرەنگاربوونەوەی سیاسەتی برسیکردن، ئەوەبوو هاوڵاتیان چوونە سەر رێگای گشتی هەریر- شەقڵاوە، لە نزیك دەرەبەندی شەقڵاوەدا خڕبوونەوە، رێگاکەیان کۆنترۆڵکرد، هەر ئۆتۆمبیلێك بەوێدا تێپەڕ بووایە، رایاندەگرت و بۆ گەنم یان قاچاخچی و پاوانخوازەکانی گەنم دەگەڕان، لەو کاتەشدا دەستیانگرت بەسەر بارهەڵگری (حاجی ساڵح عەلاف). لە بەرانبەردا ئەو رووداوو چالاکییانەدا، یاریدەدەری پۆلیسی قەزاکە، داوای لە هاوڵاتیان کرد، واز لە چالاکییەکە بهێنن و بگەڕێنەوە ماڵەکانی خۆیان، بەڵام داواکەی رەتکرایەوە، تا حکومەت کڕین و بردنی گەنمی لە ناوچەکەدا قەدەغە نەکرد، هاوڵاتیان دەستیان لە مانگرتن و چالاکیی نواندن هەڵنەگرت (ڕێگای کوردستان، ژمارە(٧٧)، ١٩٩٣/٩/٥). گرنگیی ئەم بابەتە لە رووی مێژووییەوە خۆی لەوەدا دەبینێتەوە کە راستەوخۆ لە زاری یەکێک لە بەشداربووانی رووداوەکەوە وەکو بەشیک لە یادەوەری ئەوکاتە گێردراوەتەوە، هاوکات هەر لە رێگەی ئەو یادەوەرییانەوە بەشێک لە ژیانی ئابووریی و کۆمەڵایەتیی و دۆخی پەروەردە و خەباتی سیاسیی و چینایەتیی لە ناوچەکە دەگێڕێتەوە، کە رەنگە لە دەقەکانی تردا کەمترین بوونیان هەبێت.

دووەم: خەباتی سەندیکایی

هاوشێوەی خەباتی چینایەتیی، خەباتی سەندیکاییش بەشێك بووە لەجێی بایەخی رۆژنامەی رێگای کوردستان و چالاکیی و کارەکانیان لە رۆژنامەکەدا رەنگیداوەتەوە. لەو

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

چوارچێوەیەدا لە ژمارەیەکدا رۆژنامەکە دیدارێکی لەگەڵ مەکتەبی تەنفیزی یەکێتیی جووتیارانی کوردستاندا کردووە، سەبارەت بە هەندێ بابەتی پەیوەندیدار بە چالاکییەکانی یەکێتییەکە. دیارە ئەو یەکێتییە دوای ئازادکردنی کوردستان لەدەست رژێمی بەعس لە ئاداری ١٩٩١دا، وەك پێویستییەکی بابەتیی و مێژوویی پێکهێنرا بوو لە نوێنەرانی لایەنە سیاسییەکانی نێو بەرەی کوردستانیی(١)، وەکو لیژنەیەکی ئامادەکردن تاکو بەستنی کۆنگرەی جووتیاران، لەپێناو ئاوەدانکردنەوەی گوندەکان و گێرانەوەی جووتیاران بۆ زێدی خۆیان (رێگای کوردستان، ژمارە (١٠)، کۆتایی ئابی ١٩٩٢).

لە سەرەتای دیدارەکەدا، رۆژنامەکە پرسیاری ئەو یادداشتە لە مەکتەبی تەنفیزی یەکێتی جووتیاران دەکات کە ئاراستەی وەزارەتی کشتوکاڵ و ئاودێریی حکومەتی هەرێمی کوردستانیان کردووە سەبارەت بەو جموجۆڵانەی لەو ماوەیەدا لە ئارادابوون، سەبارەت بە هەڵوەشاندنەوە یان دەسکاریکردنی یاسای ژمارە (٩٠)ی ساڵی ١٩٧٥ (یاسای رێکخستنی موڵکایەتی کشتوکاڵ لە ناوچەی کوردستان کە ئۆتۆنۆمی دەیگرێتەوە/ قانون تنظيم الملكية الزراعية في منطقة كردستان المشمولة بالحكم الذاتي) (بۆ زانیاریی دەربارەی ئەم یاسایە، بڕوانە: الوقائع العراقية، العدد (٢٤٧٥)، ١٩٧٥/٦/٩)، کە ئەوکاتە هەوڵێکی لەو جۆرە هەبووە لەلایەن خاوەن موڵکەکانەوە، بەڵام یەکێتیی جووتیاران پێیوابووە یاساکە بۆ بارودۆخی ئەو کاتەی کوردستان بێ کەموکورییەو پێویستە پەلە نەکرێت لە هەڵوەشاندنەوەو گۆڕینی، تا پەرلەمانی کوردستان دەرفەتی بۆ دەڕەخسێت لەسەر بنەمایەکی دروست یاسایەکی پێشکەوتووتر دادەڕێژێت (رێگای کوردستان، ژمارە(١٠)، کۆتایی ئابی ١٩٩٤). تەنانەت ئەو ئەندامەی مەکتەبی تەنفیزی لە دیدارەکەیدا لەگەڵ رۆژنامەی رێگای کوردستان، یاسای ژمارە (٩٠)ی بەلایەوە گونجاوترو پێشکەوتووتر بوو بەراورد لەگەڵ یاسای ژمارە (٣٠)ی ساڵی ١٩٥٨ یاسای چاکسازیی کشتوکاڵیی/ قانون الاصلاح الزراعي)، کە دوای رووخانی رژێمی پاشایەتیی لە عێراقدا دەرکرابوو (بۆ زانیاریی دەربارەی ئەم یاسایە، بڕوانە: الوقائع العراقية، العدد (٤٤)، ١٩٥٨/٩/٣٠)، هەروەها یاسای ژمارە (١١٧)ی ساڵی ١٩٧٠ (یاسای چاکسازیی کشتوکاڵیی/ قانون الاصلاح الزراعي) (بۆ زانیاریی دەربارەی ئەم یاسایە، بڕوانە: الوقائع العراقية العدد (١٨٨٤)، ١٩٧٠/٥/٣٠).

یەکێتیی جووتیاران راستەوخۆ یاداشتەکەی نەداوەتە پەرلەمانی کوردستان کە گۆڕین و داڕشتنی یاسا لە دەسەڵاتی ئەودایە، بەڵکو داویەتی بە وەزارەتی کشتوکاڵ و ئاودێریی، لەبەرئەوەی پەیوەندییان لەگەڵ ئەواندا باشتر بووەو ئەرکەکانیشیان تەواوکەری یەکتری بوون، لەوەشدا دەیانویست هەردوولایان یەکهەڵوێست بن، بۆ دابینکردنی یاسایەکی گونجاو وەك دەستووری کارکردن بۆ ئەو سەردەمەی کوردستان، ئەو مەبەستەشیان هاتەدی، ئەنجامی مشتومڕ لەسەر یاسای ژمارە (٩٠)ی ساڵی ١٩٧٥، پەرلەمانی کوردستان رەزامەندی نیشاندا، بۆ داڕشتنی پرۆژەیەکی یاسای چارەسەری کێشەی زەوی و زار بە هاوبەشیی لەلایەن یەکێتیی جووتیاران، وەزارەتی کشتوکاڵ و ئاودێریی و پسپۆرانی کشتوکاڵیی، دوای ئامادەکردنیشی، پرۆژە یاساکە پێشکەشی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیرانی کوردستان کرا، تا لەرێگەی ئەوانەوە ئاراستەی سەرۆکایەتی پەرلەمان بکرێت (رێگای کوردستان، ژمارە (١٠)، کۆتایی ئابی ١٩٩٢). بە گشتی لەم بابەتەدا دەکرێت واقیعی کێشەکانی زەوی و زار و هەوڵەکانی چارەسەرکردنی و هەنگاوەکانی سەندیکای جووتیاران و لایەنی یاسادانان کە پەرلەمانی کوردستانە، لەو ماوەیەدا تا رادەیەکی زۆر روون بکاتەوە وەکو بەشێک لە مێژووی باشووری کوردستان لە دوای راپەڕینی ١٩٩١.

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

دوای ئازادکردنی کوردستان له ئاداری ١٩٩١ لەلایەن هێزەکانی پێشمەرگەی کوردستان و کشانەوەی دامودەزگاکانی حکومەتی عێراق له پارێزگاکانی هەولێر، سلێمانی و دهۆك، بارودۆخێکی خراپی ئابووریی ئەو ناوچانەی گرتەوە، ئەویش له ئەنجامی دوو ئابلۆقەی ئابووری، یەکەمیان لەلایەن حکومەتی عێراق بەهۆی ئەو بارودۆخە سیاسییە نوێیەی لەو ناوچانەی کوردستاندا هاتبووە ئاراوە، دووەمیشیان لەلایەن کۆمەڵگەی نێودەوڵەتییەوە بەسەر تەواوی عێراقدا سەپێنرا بوو، بەهۆی داگیرکردنی کوێت لەلایەن سوپای عێراقەوە له ٢ی ئابی ١٩٩٠دا. له ئەنجامی ئەو بارودۆخەشدا بێکاریی سەریهەڵدا بوو، ئەوەش وای له بێکاران کرد بکەونە جموجۆڵ و خۆیان له بزووتنەوەیەکدا رێکبخەن،کە لەم رۆژنامەیەدا چیرۆکی دامەزراندنی یەکێک لەو رێکخراوانە دەگێڕیتەوە بەوەی کە رۆژی ٣٠ی حوزەیرانی ١٩٩٢ زیاتر له ٥٠ بێکار له شاری هەولێر کۆبوونەوەو دوای گفتوگۆیەکی زۆر پێکهاتن لەسەر پێداویستی دروستکردنی رێکخراوێکی جەماوەریی بۆ بێکاران، بۆ ئەو مەبەستەش لیژنەیەکی کاتییان پێکهێناو راگەیاندنی بزووتنەوەکەیان بۆ جەماوەری کوردستان بڵاوکردەوە، کە تێیدا ئاماژەیان دا بە باری قورسی سەرشانیان و رێگەگرتن لەو کارەساتانەی کە رۆژانە له گۆشە جیاجیاکانی نێو کۆمەڵگادا دەبینرێن، داواشیان له بێکاران کرد له دەوری یەکتر کۆببنەوە، بە ئامانجی دەستەبەرکردنی مووچەی مانگانە بۆیان لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە، تا کاتی دۆزینەوەی کاری گونجاو، هەروەها دابینکردنی پێداویستییە سەرەکییەکانی ژیانی رۆژانەیان له خۆراك و سووتەمەنیی و ددەرمان و...هتد (رێگای کوردستان، ژمارە (٧)، سەرەتای تەموزی ١٩٩٢)، راستییەکەی ئەمە یەکێکە له بابەتە سیاسیی و کۆمەڵایەتییانەی ئەو کاتەی کوردستان و بەشێکە له خەباتی رێکخراوەیی چینایەتیی کە له نووسین و بەدواداچوونە فەرمییەکانی ئەو کاتەدا و کاری مێژوونوسیدا کەمترین کاری له بارەوە کراوە ، هەر بۆیە دەکرێت ئەم نووسینە کەرەستەیەکی باش بێت بۆ گەڕاندنەوەی بەشێک له واقیعی ژیانی ئابوری ئەو کاتە و هاوکات خەباتی مەدەنیی وسەندیکایی له دوای راپەڕین و تەنانەت مێژووی دامەزراندنی رێکخراوەکەش.

دوای راپەڕینی ١٩٩١ی جەماوەری گەلی کوردستان و هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان و پاشانیش پێکهێنانی حکومەتی هەرێمی کوردستان له ساڵی ١٩٩٢دا، ئەگەرچی کوردستان پێینایە قۆناغێکی نوێ و له دەست ستەمی فەرمانڕەوایەتی چەندین ساڵەی حیزبی بەعس رزگاری بوو، بەڵام هەندێ کێشە قووڵتر بوونەوە، بە تایبەت کێشەی زەوییە کشتوکاڵییەکان کە له هەندێ شوێندا شەڕی خوێناویی لێکەوتەوە، لەوانەش ناوچەی پشدەر.

کێشەی نێوان جووتیار وئاغاکان له پشدەر یەکێکی ترە لەو بابەتانەی کە ئەم رۆژنامەیە بە زۆری لای لێکردۆتەوەو لەوێشەوە له پاڵ خستنەرووی بەشێک له واقیعی رووداوەکان و وردەکارییەکانی کێشەکە، هاوکات هەوڵیداوە رۆڵی سەندیکاکان و رێکخراوەکانی ئەو بوارە روون بکاتەوە، لەم میانەشدا بۆ بەدواداچوونی کێشەو رووداوەکانی ناوچەی پشدەر، رۆژنامەی (رێگای کوردستان) سەردانی مەکتەبی تەنفیزی یەکێتی جووتیارانی کوردستانی کردووەو چەند پرسیارێکی ئاڕاستە کردوون. له وەڵامی پرسیاری: بنەڕەتی کێشەی پشدەر له کەیەوەیەو هۆیەکانی چین؟ نوێنەری مەکتەبی تەنفیزی ئەوە روون دەکاتەوە کە کێشەی جووتیارانی پشدەر بەشێکە لەو کێشە بابەتیی و مێژووییەی له سەرانسەری کوردستاندا هەبووە، سەرەڕای بوونی ناکۆکیی لەو کاتەی دەرەبەگایەتیی له ناوچەکەدا سەپێنراوە، له ساڵانی ناوەڕاستی پەنجاکانیشدا له کاتی هاتنی لیژنەی تەسویە بۆ ناوچەکە ناکۆکییەکە توندتر بوو، بەهۆی هەوڵدانی ئاغاکانی میراودەلی بۆ تەسویەکردنی تەواوی

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin Crossref KUJHS

زەوی ناوچەکە لەسەر خۆیان و بێبەشکردنی خاوەن زەوی و زارە رەسەنەکانیان، بەڵام کە لێیان ئاشکرابوو بۆیان نەچووەسەرو جووتیاران لێیان هاتنە دەست، ئیتر لەوکاتەوە خەباتی جووتیاران دەستیپێکرد. لەدوای راپەڕینی ساڵی ١٩٩١یش، هەندێ کەس و تاقم خەیاڵیان وابوو کە بە پێوانەی سەردەمی فەرمانڕەوایەتیی پاشایەتیی عێراق کێشەی زەوی و زار چارەسەر بکرێت، بەڵام یەکێتیی جووتیاران هەڵوێستی روونی هەبوو بۆ چارەسەرکردنی کێشەی زەوی لە تەواوی کوردستاندا بە ناوچەی پشدەریشەوە، ئەویش لە رێگەی پەیڕەوکردنی یاسای ژمارە (٩٠)ی ساڵی ١٩٧٥ (بۆ زانیاریی دەربارەی ئەو یاسایە بڕوانە: الوقائع العراقية، العدد(٢٤٧٥)، ١٩٧٥/٦/٩)،لە هەمان کاتدا یەکێتیی جووتیاران ئامادەیی نیشانداوە بۆ هاوکاریکردنی حکومەتی هەرێمی کوردستان، بە مەبەستی چارەسەرکردنی بنەڕەتیی کێشەکە (رێگای کوردستان، ژمارە (٦٢)، ١٩٩٣/٦/٢٢).

هەر بە بۆنەی رووداوەکانی ناوچەی پشدەرەوە، لە ٢٦ی ئایاری ١٩٩٣دا مەکتەبی تەنفیزی یەکێتیی جووتیارانی کوردستان بەیاننامەیەکی دەرکردووە، تێیدا بە توندیی نارەزایی دەربڕیوە بەرانبەر هەر کردەوەیەك کە دژی چەسپاندنی یاساو بەرژەوەندی گەلی کوردستان بێت و ببێتە هۆی نانەوەی ئاژاوەو پێکدادانی چەکداریی. هەروەها ئاماژەی بەوەشداوە کە هەرچەندە ئەوان لە بەیاننامەو کۆڕو کۆبوونەوەو نووسراوەکانیاندا باسیان لە بایەخی جێبەجێکردنی یاسای ژمارە (٩٠)ی ساڵی ١٩٧٥ کردووە کە تا ئەوکات بە باشترین یاسا دانراوە بۆ چارەسەرکردنی کێشەی زەوی لە کوردستاندا، بەڵام نیگەرانیی خۆیان نیشانداوە کە خاویی و سستییەك لە جێبەجێکردنیدا دەبینرێت، هەروەها ئامادەیی خۆیان دەربڕیوە بۆ هاوکاریکردنی حکومەتی هەرێمی کوردستان و لایەنە پەیوەندیدارەکان لەپێناو چارەسەرکردنی کێشەکاندا (رێگای کوردستان، پاشکۆی ژمارە (٥٩)، ١٩٩٣/٥/٣٠).

شایانی باسە لە شەڕو رووبەڕووبوونەوەی ئاغاو جووتیارانی پشدەردا،(١٠) ئاغاو (٣) جووتیار کوژراون، ژمارەیەك ئاغاش لەلایەن جووتیارانەوە بەدیل گیراون، ئەمە سەرەڕای برینداربوونی خەڵکێکی زۆرو تێکدان و سووتانی چەند ماڵ و خانوویەك. ئەوەش لەو بەیاننامەیەدا دەردەکەوێت کە لقی هەولێری یەکێتیی جووتیارانی کوردستان لە ٢٧ی ئایاری ١٩٩٣دا دەریکردووە، هەر لەو بەیاننامەدا ئەو لقە داوا لە پەرلەمان و حکومەتی هەرێمی کوردستان و بەرەی کوردستانیی دەکات، هەوڵبدەن کێشەکە بە شێوەی راست و رەوا بەپێی یاسای ژمارە (٩٠)ی ساڵی ١٩٧٥ چارەسەر بکەن، کە باشترین یاسایە، تا یاسایەکی باشتر لە بەرژەوەندی جووتیاراندا دەردەچێت (رێگای کوردستان، پاشکۆی ژمارە (٥٩)، ١٩٩٣/٥/٣٠).

هەر بۆ پاڵپشتیکردنی جووتیاران، لیژنەی باڵای یەکێتیی سەندیکاکانی کرێکارانی کوردستانیش لە ٢٦ی ئایاری ١٩٩٣دا بەیاننامەیەکی بڵاوکردەوە، تیایدا داوای لە پەرلەمان و حکومەتی هەرێمی کوردستان و بەرەی کوردستانیی کرد، بەزووترین کات چارەسەری ئەم کێشەیە بکەن و مافی رەوای جووتیاران بپارێزن، لەرێگەی جێبەجێکردنی یاسای ژمارە (٩٠)ی ساڵی ١٩٧٥، تا دەرچوونی یاسایەکی دیکە کە تیایدا بەرژەوەندی جووتیاران پارێزراو بێت (رێگای کوردستان،پاشکۆی ژمارە (٥٩)، ١٩٩٣/٥/٣٠).

لە کۆی ئەم بابەتانەدا کە رۆژنامەی رێگای کوردستان لە بارەی کێشەی ئاغا و جووتیار لە ناوچەی پشدەر بڵاویکردوونەتەوە، دەکرێت زانیاریی و لێکدانەوەیەکی زۆر لە بارەی رووداوەکەوە بەدەست بێت و بەشێک بن لە کەرەستەی دامەزراندنی گێڕانەوەیەکی وردی

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

واقیعی رووداوەکە، هاوکات بەشێک بن لە کەرەستەکانی هەڵسەنگاندنی هەڵوێستی سەندێکا جوتیارییەکانی ئەو کاتەو خەباتی سەندیکایی لەو ماوەیەدا .

لە لایەکی دیکەوە بابەتێکی گرنگ لە چوارچێوەی خەباتی سەندیکاییدا، کە رۆژنامەکە ئاوڕی لێداوەتەوە، مێژووی مامۆستایان و بایەخدان بە مێژووی خەباتی سەندیکایی مامۆستایانە لە باشووری کوردستاندا، لەم روەشەوە بابەتێکی بە ناوونیشانی (ئاوڕدانەوەیەك لە: مێژووی مامۆستایانی رێکخراوی پیشەیی و شیوعی لە سلێمانی)، لە نووسینی (رزگار) بڵاوکردۆتەوە. لەو بابەتەدا نووسەر سەرەتا باس لەوە دەکات کە رژێمی پاشایەتیی لە عێراقدا بۆ ئەوەی رێگە لە مامۆستایان بگرن کە نەتوانن داوای سەندیکای تایبەت بە خۆیان بکەن، رێگەی بە ژمارەیەك لە لایەنگرانی خۆی دا، کە کۆمەڵەیەك بەناوی (کۆمەڵەی مامۆستایان) دروست بکەن (رێگای کوردستان، ژمارە (١١)، سەرەتای ئەیلولی ١٩٩٢)، ئەم کۆمەڵەیە ساڵی ١٩٤٣ دامەزراو بارەگای سەرەکیشی لە بەغدا بوو (الخفاجي، ٢٠٢٠، (WWW.ahewar.org.

لە بابەتەکەدا هاتووە: سەبارەت بە شاری سلێمانی، کاتێك ویستیان کۆمەڵە پێکبهێنن، ئەوا سەرەتا لە ژمارەیەك بەڕێوەبەری قوتابخانەکان و ژمارەیەك لە مامۆستایانی بێلایەن پێکیانهێنا. کاری کۆمەڵەکەش تەنها بریتی بوو لە پێدانی سولفەیەکی کەم لە کاتی تەنگانەدا. لەساڵی ١٩٥٣دا کە مزاحم ماهر موتەسەریفی سلێمانی بوو، ویستی هەڵبژاردنی ساڵانەی کۆمەڵە بکرێت، لەو کاتەدا حیزبی شیوعی عێراق و پارتی دیموکراتی کوردستان کە خاوەن پێگەی جەماوەریی بەهێز بوون، پێوەندییان بە کەسانی پێشکەوتنخوازەوە کردو لە دۆخەکەیان ئاگادار کردنەوە، ئاکام لە هەڵبژاردنەکەدا لیستی (حکومەت) ژێرکەوت و لیستی (دیموکراتی) سەرکەوت، بەڵام دواتر دەسەڵات هەستی بە مەترسی کردو دەستەی کۆمەڵەی بۆ ئەملاو ئەولا گواستەوە، بەمەش دەرگای کۆمەڵە داخرا (رێگای کوردستان، ژمارە (١١)، سەرەتای ئەیلولی ١٩٩٢).

لە درێژەی گێرانەوەکەیدا هاتووە: دوای ئەوە مامۆستایان بێ کۆمەڵە مانەوە، تا ساڵی ١٩٥٧ ژمارەیەك لە مامۆستایانی پێشکەوتنخواز کەوتنە جموجۆڵ بۆ دامەزراندنەوەی کۆمەڵە، ئاکام لە حوزەیرانی ١٩٥٨دا هەڵبژاردن کراو ئەم مامۆستایانە هەڵبژێردران: عەبدوڵڵا سەراج، عەبدوڵڵا زێباری، ئیحسان فوئاد، عەبدوڵڵا میدیا، محەمەد حەوێز، مستەفا ساڵح کەریم و رەشید مەلا عەلی (رێگای کوردستان، ژمارە (١١)، سەرەتای ئەیلولی ١٩٩٢)، بەڵام رەنگە هەندێک ناو لەم بابەتەدا نەهاتبن وەکو لە سەرچاوەکانی تردا ناویان هاتووە لەوانە: ئامینە حەسەن، نوری عەلی ئەمین و ساڵح سەعید کە ئەوانیش لە هەڵبژێردراوانی کۆمەڵەکە بوون، پاشان ئەوەی دواییان بە سەرۆك، محەمەد حەوێز وەك جێگرو مستەفا ساڵح کەریم بە سکرتێر هەڵبژێردران (کەریم، یۆنیۆی ٢٠٠٣، ل٢٤).

دوای کەوتنی رژێمی پاشایەتیی عێراق لە ١٤ی تەموزی ١٩٥٨دا، حیزبی شیوعی عێراق پێوەندییان بە ژمارەیەك لە مامۆستایانەوە کرد، تا دەست لەکاربکێشنەوە، بۆ ئەوەی هەڵبژاردنێکی نوێ بۆ دەستەی کۆمەڵەکە ئەنجامبدرێت، ئەوەبوو دەستەکە دەستیان لەکارکێشایەوەو لە ئابی هەمان ساڵدا هەڵبژاردن کرایەوەو دەستەی نوێ هەڵبژێردرا، تا مۆڵەتی سەندیکای مامۆستایان دراو لەشاری سلێمانییش دا لقی سەندیکاکە کرایەوە، کە رۆڵێکی کاریگەریی هەبوو لە کۆکردنەوەو رێکخستنی مامۆستایاندا (رێگای کوردستان، ژمارە (١١)، سەرەتای ئەیلولی ١٩٩٢).

لەو ماوەیەدا مامۆستایان لە خەمی ئەوەدابوون کۆڕو کۆبوونەوەی زۆرو هەمەجۆر ئەنجامبدەن، بۆ بەرەو پێشبردنی پەروەردەو فێرکردن و لێکۆڵینەوە لە مێژوو و جوگرافیای کوردستان و دەوڵەمەندکردن و بەپێزکردنی دیالێکت و ڕێزمانی کوردیی (سەعید، ٢٠١٣، ل٣٦). لەساڵانی ١٩٥٩ و ١٩٦٠یشدا بە چاودێریی (نەقابەی مەرکەزی مامۆستایان-عێراق)، دوو کۆنگرەی مامۆستایانی کورد لە شەقڵاوە بەڕێوەچوو، کە بووە هۆی ورووژاندنی مامۆستایان، بیرۆکەی دامەزراندن و ڕێکخستنی مامۆستایانی کوردستان لە یەك ڕێکخراوی پیشەیی کوردستانییدا بووە پێداویستییەکی گرنگ، لەبەرئەوەی ئامانج و خواستەکانی (نەقابەی مەرکەزی مامۆستایان) زۆر جیاواز بوو لەگەڵ ئامانج و خواستەکانی مامۆستایانی کوردستان لە هەموو ڕوویەکەوە، ئەوەبوو بەئامادەبوونی ژمارەیەك مامۆستا، لە ١٥ی ئایاری ١٩٦٢دا بە نهێنی یەکەمین کۆنگرەی یەکێتی مامۆستایانی کوردستان لەشاری سلێمانی بەسترا (حاجی، ١٩٩٨،ل٨).

شایانی باسە لە ساڵانی ١٩٥٨-١٩٦٠دا، لقی سلێمانی سەندیکای مامۆستایان، گۆڤاری (بڵێسە)ی دەردەکرد، هەروەها ژمارەیەك کتێبی بە نرخیشی بە چاپ گەیاند (ڕێگای کوردستان، ژمارە (١١)، سەرەتای ئەیلولی ١٩٩٢) .

هەر لەو ژمارەیەدا، ڕۆژنامەکە پەیامێکی ساڵی ١٩٩٢ی لیژنەی ڕاگەیاندنی (یەکێتیی دیموکراتی مامۆستایانی کوردستان)ی بڵاوکردۆتەوە، لە سەرەتای پەیامەکەدا باس لەوە دەکات کە حکومەتە کۆنەپەرستەکانی عێراق هەر لەسەرەتای دامەزراندنیانەوە ترسیان لە سەندیکا و ڕێکخراوە پیشەیی و جەماوەرییەکان بە تایبەت مامۆستایان هەبوو. لە سەردەمی فەرمانڕەوایەتی حیزبی بەعسیشدا مامۆستایان بەرگەی هەموو ڕەفتارە خراپەکانی دەسەڵاتدارانیان گرتووە، کۆڵیان نەداوە ئەرکی پەروەردەیی و کوردایەتیی و نیشتمانپەروەریی خۆیان بەجێگەیاندووە. پاشان هەر لە پەیامەکەدا داوا لە مامۆستایان دەکات کە لە جاران گەرموگوڕتر پەیامی فێرکردن و پەروەردەیی ڕۆڵەکانی کوردستان بگرنە دەست و هەوڵبدەن بۆ لەناوبردنی هەموو جۆرە بیروباوەڕێکی چەوت و ڕەگەزپەرستی کە چەندین ساڵە دژی گەلی کوردو کەمەنەتەوەییەکانی کوردستان پەیڕەوکراون، داواش لە یەکێتیی مامۆستایانیش دەکات کە ڕۆڵی سەرەکیی ببینێت لە ڕاپەڕاندنی ئەو کارانەدا (ڕێگای کوردستان، ژمارە (١١)، سەرەتای ئەیلولی ١٩٩٢).

هەر لەو پەیامەدا، ئاماژە بەوە دراوە کە یەکێتیی دیموکراتی مامۆستایانی کوردستان ڕێکخراوێکی پیشەیی و دیموکراتی و جەماوەریی مامۆستایانەو دەرگای بۆ گشت مامۆستایانی دڵسۆزو نیشتمانپەروەر کراوەیە. شایانی باسە ئەو ڕێکخراوە لە ئەیلولی ١٩٩١دا لە لایەن ژمارەیەك مامۆستای کوردستان دامەزرایەوە (ڕێگای کوردستان، ژمارە (١١)، سەرەتای ئەیلولی ١٩٩٢)، لەبەرئەوەی لە ساڵی ١٩٧٣ بەهۆی سیاسەتی فەرمانڕەوایانی عێراق، چالاکییەکانی ڕێکخراوە پیشەیی و جەماوەرییەکان ڕاگیرا بوو، بەڵام دوای ئازادبوونی خەڵکی کوردستان لە ئەنجامی ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩١، بە دەسپێشخەریی ژمارەیەك مامۆستا جارێکی دیکە لە ئەیلولی ئەو ساڵەدا دامەزرایەوەو پەیڕەوو پرۆگرامێکی چڕوپڕی بۆ دانرا، ئەو ڕێکخراوەش سەر بە حیزبی شیوعی عێراق بوو (بۆ زانیاریی زیاتر بڕوانە: شەریف، ٢٠٠٦، ل١٤٧-١٥١).

لە ڕۆژنامەکەدا ئەوە باسکراوە ، کە ئەو ڕێکخراوە لەژێر دروشمی (یەکگرتنی مامۆستایانی کوردستان و داکۆکیکردن لە مافە ڕەواکانیان و ژیانێکی دیموکراسییانەی خوێندن)، لە ڕۆژانی

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

١٤-١٥ی تەموزی ١٩٩٢ لەشاری سلێمانی یەکەمین کۆنگرەی خۆی بەست، بەیاننامەی کۆتایی کۆنگرەکەش لە رێگای کوردستان دا بڵاوکرایەوە (بڕوانە: رێگای کوردستان، ژمارە (٨)، سەرەتای ئەیلولی ١٩٩٢).

لە کۆی ئەم بابەتانەی باسکران، دەردەکەوێت کە رۆژنامەکە هەروەک ئەوەی کە زمانحاڵی هەرێمی کوردستانی حیزبی شیوعی عێراق بووە و سەر بە ئایدیۆلۆجیای مارکسیی بووە ، هەر لەو سۆنگەیەوە دەستی بۆ بابەتە مێژووییەکانیش بردووە و لە نووسینەکاندا بە روونی دەردەکەوێت کە کار لەسەر زەقکردنەوەی رۆڵی حیزبی شیوعی دەکرێت لە خەباتی سەندیکایی و هەر لەو رێگەیەشەوە روانیویانەتە بارودۆخ و سەردەمەکە و لێکدانەوەکانیان بە هەمان ئەدەبیاتی مارکسیی ئەنجامدراون، بەڵام سەرەڕای ئەوەش ئەم بابەتانە دەتوانن لە رووی مێژووییەوە بەشێک بن لە سەرچاوە و کەرەستەکانی کارکردنی مێژووییانە لەسەر بابەتی سەندیکایی مامۆستایان لەو ماوەیەداو بەشێکی گرنگ لە کەسایەتیی و رێککەوت و رووداوەکان لە خۆدەگرێت کە دەتوانن لەگەڵ سەرچاوەکانی تردا وێنەیەکی روونتری خەباتی سەندیکایی لەو ماوەیەدا روون بکەنەوە.

هەر لە بارەی ژیان و خەباتی سەندیکایی، لە ژمارەیەکی دیکەیدا رۆژنامەکەدا بە ناوونیشانی (گاورباغی.. لاپەرەیەکی پڕشنگداری خەباتی کرێکارانە، ئامادەکردنی: باوکی بەهمەن)، بەشێکی ئەو خەباتە، لە رێگەی باسکردنی لایەنێکی مێژووی خەباتی سەندیکایی کرێکاران، خراوەتەروو. لە بابەتەکەدا باس لەوە کراوە کە لە ماوەی وەزارەتەکەی (ارشد العمري ١ی حوزەیرانی١٩٤٦- ١٤ی تشرینی دووەمی ١٩٤٦)دا کرێکارانی نەوتی کەرکووك بۆ دامەزراندنی سەندیکایەکی تایبەت بە خۆیان، چەندین جار یاداشتیان پێشکەشکردووە، بەڵام حکومەت داواکارییەکەیانی پشتگوێخستووە، بۆیە بە ناچاریی جاڕی مانگرتنیانداوە، لەپێناو زیادکردنی مووچەی مانگانەو چارەسەرکردنی بارودۆخی کارو رێگەدان بە دامەزراندنی سەندیکا...هتد (رێگای کوردستان، ژمارە (٦٥)، ١٩٩٣/٧/١٣؛ بۆ زانیاریی زیاتر سەبارەت بە داواکارییەکان بڕوانە: قادر، ٢٠٠٥، ل٢٢٤). شایانی باسە، بەر لە مانگرتنەکە، بەهۆی جێبەجێنەکردنی داواکارییەکانیان، لە ٨ی حوزەیرانی ١٩٤٦دا کرێکاران یاداشتێکیان ئاراستەی بەڕێوەبەرایەتی کۆمپانیای نەوت کردبوو، هەڕەشەی ئەوەیان کردبوو کە ئەگەر داواکارییەکانیان جێبەجێ نەکرێت، ئەوا پەنا دەبەنە بەر راگەیاندنی مانگرتنی گشتیی (حميدي، ١٩٧٥، ص٤٢٨-٤٢٩)، بەڵام حکومەت لە جیاتی وتووێژکردن لەگەڵیاندا، فەرمانی گوشبارانکردنی کرێکارانی مانگرتووی دەرکرد، ئەوەبوو لە ١٢ی تەمووز لە گۆڕەپانی گاورباغی لەلایەن پۆلیسی شاری کەرکووك دەیانیان لێ کوژراو دەیانی دیکەشیان بریندار بوون، ٢٢ کرێکاریشیان دەستگیرکردن و راپێچی دادگای تایبەتیان کردن (رێگای کوردستان، ژمارە (٦٥)، ١٩٩٣/٧/١٣؛ بۆ زانیاریی زیاتر سەبارەت بە رووداوەکانی گاورباغی بڕوانە: عەبدوڕەحمان، ٢٠٠٦، ل١٣٠-١٣٩).

هەر سەبارەت بە خەباتی سەندیکایی، بابەتێك بە ناوونیشانی (کورتەیەك لە مێژووی تێکۆشانی نەقابەکانی کرێکاران لە پارێزگاری سلێمانی داو رۆڵی حیزبی شیوعی عێراق لەو تێکۆشانەدا ١٩٤٩- ١٩٦٣) لە نووسینی (باوکی هیوا)، بە چوار بەش و لە چوار ژمارەی جیاوازی رۆژنامەکەدا بڵاوکراوەتەوە. لە بەشی یەکەمدا وەك پێشەکییەك نووسەر ئاماژە بەوە دەدات کە هێزی داگیرکەر لەهەر شوێنێکدا بووبێت، رێگر بووە لە دەرکەوتن و پەرەسەندنی سەرمایەی نیشتمانیی، لە عێراقیشدا بە هەمان شێوە فەرمانڕەوایانی عەرەب نەیانهێشتووە

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

دەسەڵاتی بۆرژوازی کورد گەشە بکات و سەرمایەداریی لە کوردستاندا سەرهەڵبدات و پیشەسازیی دابمەزرێت، تەنانەت لە پلانەکانی حکومەتیشدا بۆ دانانی کارگەی هەمەجۆر لە شارەکانی عێراقدا، شارەکانی کوردستان لێی بێبەش دەکران، هەر بۆیە چینی کرێکار لە کوردستاندا زۆر درەنگ و بە کەمیی سەریهەڵدا (رێگای کوردستان، ژمارە(٦٠)، ١٩٩٣/٦/٨). لەم پێشەکییەدا بە روونی دەردەکەوێت نووسەر دەیەوێت لەسەر بنەمای چینایەتیی و فەلسەفەی مارکسیی لێکدانەوە بۆ رووداوەکان بکات و لێرەشەوە دواکەوتنی سەرمایەداریی و بۆرژوازی لە کوردستان ببەستێتەوە بە بابەتی داگیرکاریی عەرەبەوە.

نووسەر لە بابەتەکەیدا، لە میانی گێڕانەوەی چەند رووداوێکی مانگرتنی کرێکارانی شاری سلێمانیی، باسی رۆڵی حیزبی شیوعی عیراق لە رووداوەکاندا دەکات، یەکەمین رووداویش کە باسی دەکات مانگرتنی کرێکارانی کارگەی توتنە لە ساڵی ١٩٤٩دا، بەهۆی کەمیی مانگانەو بایەخنەدان بە تەندروستییان، لەوکاتەشدا حیزبی شیوعی رۆڵی زۆریان هەبوو لە هۆشیارکردنەوەی کرێکاران، سەرەڕای ئەوەش راپەڕینی کانوونی دووەمی ١٩٤٨ رۆڵێکی کاریگەریی هەبوو لە هۆشیارکردنەوەیان (رێگای کوردستان، ژمارە(٦٠)، ١٩٩٣/٦/٨). لەو راپەڕینەشدا کە دژی (پەیماننامەی پۆرتسمۆس)ی نێوان بریتانیاو عێراق بوو، حیزبی شیوعی لەگەڵ پارتی دیموکراتی کورد، حیزبی گەل و باڵی چەپڕەوی حیزبی نیشتمانیی دیموکراتیی بە ئامانجی رێکخستنی خەباتی گەل و دیاریکردنی دروشمەکانی ئەو قۆناخە، لیژنەیەکیان بەناوی (لیژنەی هاریکاریی نیشتمانیی) دامەزراند، کە دروشمە سەرەکییەکانی بریتی بوون لە: هەڵوەشاندنەوەی پەیماننامەی پۆرتسمۆس، رووخاندنی حکومەتی ساڵح جەبر، هەڵبژاردنی ئازادانەی نوێنەرانی گەل، پێدانی مافە دیموکراتییەکان و نەهێشتنی گرانیی (والي، ١٩٧٩، ص١٢٤؛ عجينة، ١٩٧١، ص٢١-٢٣).

ژمارەی مانگرتووانی کارگەی توتن نزیکەی (٢٠٠) کرێکار بوون، لەو ژمارەیەشدا نزیکەی (١٥٠)یان ئافرەت بوون، لە یاداشتەکەشیاندا بۆ کاربەدەستان داوای زیادکردنی پارەی مانگانەیان، دانانی پزیشکی تایبەت بۆیان و بایەخدان بە تەندروستییان، کردنەوەی فرۆشگاو چێشتخانە لە کارگەکەیانداو هەروەها دەرنەکردنی کرێکاران بەبێ هۆ و ئازارنەدانیان کردبوو. مانگرتنەکە (٤) رۆژی خایاند، کاربەدەستانی کارگەکە هەموو هەوڵێکیان دا بۆ پاشگەزکردنەوەی کرێکاران و تەنانەت دروستکردنی دووبەرەکیی لەناویاندا، بەڵام بەهۆی هۆشیاریی سەرکردەکانی مانگرتنەکەو یەکگرتوویی کرێکارانەوە، هەموو هەوڵەکانیان بێئاکام بوون، بۆیە ناچار بوون تەواوی داخوازییەکانیان جێبەجێبکەن، کرێکارانیش بە سەرکەوتوویی گەڕانەوە سەر کارەکانیان، بەڵام دوای چەند مانگێك حکومەت بە تەواوی کارگەکەی داخست (رێگای کوردستان، ژمارە(٦٠)، ١٩٩٣/٦/٨). دەتوانین بڵێین دەسەڵاتداران لەوە ترساون کە کرێکاران بەرداوامبن لە جوڵانەوەکانیان و ئەوەش پەرەبسێنێت، بۆیە کارگەکەیان داخستووە.

دووەمین رووداو کە نووسەر دەگێڕێتەوە، پەیوەندیدارە بە کرێکارانی فەرمانگەی (غاباتی سلێمانی) لە ساڵی ١٩٤٩دا، لە هاوینی ئەو ساڵەدا فەرمانگەکە (٢٥) کرێکاری دامەزراندووە بە رۆژانەی (١٥٠)فلس، کە ئیشیان ئەوەبوو هەموو بەیانییەك هەریەکەیان بە پێ کۆڵێك بەڕوو بەسەر بخەن، بۆ شاخی گۆیژە بە مەبەستی رواندنیان، پاشانیش هەر بە پێ بگەڕێنەوە، کە بە کرێکاری بەڕووەکان ناونرابوون. جا بەهۆی ئەوەی لەناو کرێکارەکاندا یەکێکی شیوعی و ژمارەیەك دۆستی ئەو حیزبەی تێدابوو، لە ماوەیەکی کەمدا توانرا تێیانبگەیەنن کە بەشخووراوو ستەملێکراون، پێویستە یەکبگرن و داوای مافەکانیان بکەن، ئیتر

بەرە بەرە هەموویان ئامادەییان نیشان دا بۆ مانگرتن. لە پاییزی هەمان ساڵدا لە کاتی کارکردن لە شاخی گۆیژە، یەکێك لە کرێکارەکان چووە بەردەم ئەو کاربەدەستانەی لەوێدا ئامادەبوون، بەناوی هەموو کرێکارانەوە داخوازییەکانیانی پێراگەیاندن، کە بریتی بوون لە زیادکردنی رۆژانەیان لە (١٥٠)فلسەوە بۆ (٢٠٠)فلس، هەروەها دابینکردنی ئۆتۆمبیل لە لایەن حکومەتەوە بە مەبەستی هاتوچۆکردنیان بۆ شاخی گۆیژە. لە سەرەتادا کاربەدەستان تووڕەبوون و هەڕەشەیان لێکردن، بەڵام دوای دوو رۆژ لە مانگرتنی کرێکاران، ناچاربوون داخوازییەکانیان جێبەجێبکەن. ئەو شوێنەش کە بەڕوویان تێدا دەڕواند ئێستا پێیدەگوترێت داربەڕووەکان (رێگای کوردستان، ژمارە(٦٠)، ١٩٩٣/٦/٨).

بەشی دووەمی بابەتی (کورتەیەك لە سەرەتاکانی مێژووی تێکۆشانی نەقابەکانی کرێکاران...)، کە لە ژمارەیەکی دیکەی رۆژنامەکەدا بڵاوکراوەتەوە، تایبەتە بە سەندیکاکان. لەسەرەتاشدا نووسەر باس لە چۆنیەتی پێکهێنانی سەندیکاو یەکێتییە نهێنییەکان دەکات و ئەوە دەردەخات کە لە سەرەتای ساڵی (١٩٥٢)ەوە لە ئەنجامی ئەو دۆخە نالەبارەی کرێکاران تێیدا دەژیان، حیزبی شیوعی عێراق دەستیکرد بە لێکۆڵینەوەو بیرکردنەوە لە دامەزراندنی سەندیکای پیشەیی نهێنی، لە ئەنجامیشداو بۆ یەکەمین جار لە شاری سلێمانی لە هاوینی هەمان ساڵدا سەندیکای نانەواکان و سەندیکای بەرگدروان، پاشان تا ئابی ١٩٥٣ ژمارەیەکی دیکەش دامەزران، لەوانەش سەندیکای شوفێرو یارمەتیدەرانیان، ئاسنگەران، دارتاشان، پێڵاودرووان و سەرتاشان، هەروەها یەکێتیی قەسابان و یەکێتیی سەوزە فرۆشان. لە سەرەتاشدا کادیرانی حیزبی شیوعی هەڵمەتێکی رێکوپێکی هۆشیارکردنەوەیان سازداوە، بۆ باسکردنی سوودەکانی سەندیکاو شیکردنەوەی واتای (تێکۆشانی سەندیکایی). دوای ئەوەش چەندین کۆبوونەوەی فراوان سازدران بۆ ئەندام و پاڵێوراوو دۆستانی ناو بازنەی رێکخستن (رێگای کوردستان، ژمارە(٦١)، ١٩٩٣/٦/١٥). شایانی باسە لە ساڵانی ١٩٥٢ و ١٩٥٣ ئەو سەندیکایانە لە شاری سلێمانی لە لایەن حیزبی شیوعی عێراقەوە بە نهێنی دامەزران، کە رۆڵیان گێڕاوە لە هۆشیارکردنەوەو ئەنجامدانی چالاکیی جۆراوجۆر، ئەوەش بە خاڵی وەرچەرخان دادەنرێت لە مێژووی خەباتی کرێکارانی ئەم شارەدا (کەریم، ٢٠١٢، ل١١٢).

دوای ئەوە نووسەر باسی مەرجەکانی وەرگرتن لە سەندیکادا، هەروەها چۆنیەتی رێکخستنی سەندیکاو یەکێتییەکان و بەرنامەیان و گیانی یەکێتیی و هاوکاریی لە نێویاندا دەکات. پاشان باس لە گرنگترین ئەو ئەرکانە دەکات کە سەندیکاو یەکێتییەکان بەجێیانهێناون. گرنگترین ئەو دەستکەوتانەش کە لە ماوەی ساڵانی ١٩٥٢-١٩٥٣دا بەدەستیانهێناون، ئەمانە بوون:

١-ژمارەیەکی زۆری کرێکارو دوکاندار چوونە ریزی سەندیکاکانەوە، شانبەشانی هێزە پێشکەوتنخوازەکانی ئەو سەردەمە لە گۆڕەپانی خەباتدا بوونە.

٢ -هەرچەندە سەندیکاو یەکێتییەکان نهێنی بوون، بەڵام بە هۆی ئازایەتیی سەرکردەکانیان توانیان رۆڵێکی کاریگەر بگێڕن.

٣ -بڕیاری لە هەفتەیەکدا رۆژێك پشوو، هەروەها هەشت سەعات کارکردن لە رۆژێکدا چەسپا.

٤ -تا رادەیەك توانرا چارەسەری بێکاریی بکرێت، لە رێگەی دۆزینەوەی کار، یان یارمەتیدانیان بە پارەی سەندیکا.

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

٥ -تا رادده‌یه‌ك رۆژانه‌و مانگانه‌ی كرێكاران زیادكرا.

٦ -ژماره‌یه‌ك سه‌ندیكا له‌گه‌ڵ ژماره‌یه‌ك پزیشكی نیشتمانپه‌روه‌ر رێككه‌وتن، پشكنینی كرێكارو خێزانه‌كانیان به نیوه نرخ و هه‌ندێ جاریش به‌خۆڕایی بێت (رێگای كوردستان، ژماره(٦١)، ١٩٩٣/٦/١٥).

له به‌شی چواره‌م و كۆتاییشدا، نووسه‌ر باسی رۆڵی سیاسیی سه‌ندیكاو یه‌كێتییه‌كان ده‌كات، له سه‌ره‌تادا ئاماژه به‌وه ده‌دات كه ئه‌و سه‌ركه‌وتنانه‌ی له‌و سه‌رده‌مه‌دا له پارێزگای سلێمانی دا به‌ده‌ستیانهێناوه، سه‌رۆكه‌كانیان شیوعی، یان لایه‌نگری حیزبی شیوعی بوونه. پاشان شه‌ش چالاكیی به نموونه ده‌هێنێته‌وه كه سه‌ندیكاو یه‌كێتییه‌كان رۆڵیان تیایاندا گێڕاوه. نموونه‌ی یه‌كه‌م ئه‌و خۆپیشاندانه‌یه كه له رۆژانی ١٣و ١٤ی حوزه‌یرانی ١٩٥٢دا له لایه‌ن حیزبی شیوعی عێراقه‌وه له پارێزگای سلێمانی رێكخراوه، دژی گرانبوونی نرخی گه‌نم و جۆ، له ئه‌نجامی هه‌ڵپه‌رستی ژماره‌یه‌ك بازرگان كه به هه‌ماهه‌نگیی له‌گه‌ڵ كاربه‌ده‌ستان گه‌نم و جۆیان به نرخێكی هه‌رزان ده‌كڕی و ده‌یانبرده به‌غداو له‌وێشه‌وه بۆ ده‌ره‌وه‌ی وڵات ده‌یانگواسته‌وه به‌مه‌به‌ستی فرۆشتنه‌وه‌یان. له‌و خۆپیشاندانه‌شدا ژماره‌یه‌كی زۆری كرێكارانی سه‌ندیكاكان به‌شدارییان كرد، كه ژماره‌یه‌ك له‌وانه ده‌سگیركران (رێگای كوردستان، ژماره(٦٦)، ١٩٩٣/٧/٢٠).

چالاكیی دووه‌میش، به‌شداریی زۆربه‌ی سه‌ندیكاكان بوو له‌و خۆپیشاندانه جه‌ماوه‌رییه‌ی كه له ئه‌یلولی ١٩٥٣دا حیزبی شیوعی له شاری سلێمانی دا به‌ڕێوه‌ی برد، دژی ئه‌و تاوانه‌ی كه ده‌سه‌ڵاتداران ده‌رهه‌ق به زیندانییانی شیوعی له به‌ندیخانه‌ی كوت ئه‌نجامیاندابوو به گوله‌بارانكردنیان، كه به‌هۆیه‌وه ژماره‌یه‌كی زۆریان كوژران و ژماره‌یه‌كیشیان بریندار كران(رێگای كوردستان، ژماره(٦٦)، ١٩٩٣/٧/٢٠).

سێیه‌مین چالاكییش، دوای ئه‌وه‌بوو كه له ساڵی ١٩٥٣دا بۆ یه‌كه‌مین جار حكومه‌ت بڕیاریدا له شاری سلێمانی هه‌ڵبژاردن بۆ چه‌ند ئه‌ندامێكی ئه‌نجوومه‌نی شاره‌وانیی بكرێت، بۆ ئه‌و مه‌به‌سته ژماره‌یه‌ك پارێزه‌ری نیشتمانپه‌روه‌ر، به ئامۆژگاریی و ره‌زامه‌ندیی حیزبی شیوعی و پارتی دیموكراتی كوردستان خۆیان هه‌ڵبژارد، به‌ڵام كاربه‌ده‌ستان كه زانییان ئه‌و پارێزه‌رانه ده‌رده‌چن، ده‌ستیان به ساخته‌كاریی كرد، بۆیه جه‌ماوه‌ری شار ده‌ستیان به خۆپیشاندان و مانگرتن كرد بۆ ماوه‌ی هه‌فته‌یه‌ك. له به‌رانبه‌ردا كاربه‌ده‌ستان له‌به‌رئه‌وه‌ی توانای به‌رگریكردنیان نه‌بوو، بۆیه (٤٠٠) پۆلیسی هێزی گه‌ڕۆك (القوة السیارة)یان له به‌غداوه بۆ دامركاندنه‌وه‌یان هێنا. لێره‌دا سه‌ندیكای نانه‌واكان دژی ئه‌و هه‌ڵوێسته‌ی حكومه‌ت ده‌ستیان به مانگرتن له نانكردن كرد بۆ ئه‌و پۆلیسانه، سه‌رجه‌م سه‌ندیكاكانی دیكه‌ش رۆڵی خۆیان له‌و مانگرتن و خۆپیشاندانانه‌دا بینی (رێگای كوردستان، ژماره(٦٦)، ١٩٩٣/٧/٢٠).

چواره‌مین چالاكیی سیاسی سه‌ندیكاو یه‌كێتییه‌كان، كه له بابه‌ته‌كه‌دا باسی لێوه‌كراوه، له یادی چله‌ی كۆچی دوایی جۆزیف ستالین (١٨ی كانونی یه‌كه‌می ١٨٧٨- ٥ی ئاداری ١٩٥٣) سه‌رۆكی یه‌كێتیی سۆڤیه‌ت دا بوو، به‌و بۆنه‌یه‌وه كۆبوونه‌وه‌یه‌كی فراوانیان به ناوی سه‌یران و گه‌شته‌وه رێكخست، به سواری (١٠) لۆری باره‌ه‌ڵگرو چه‌ند ئۆتۆمبیلێكی دیكه‌وه كه ژماره‌یان (٥٠٠) كه‌س ده‌بوون، له سلێمانییه‌وه چوون بۆ گوندی چه‌رمه‌گا له ناحیه‌ی پیره‌مه‌گرون، سه‌ندیكای نانه‌واكان ئه‌ركی رێكخستن و سه‌رپه‌رشتیكردنی كۆبوونه‌وه‌كه‌ی گرته‌ئه‌ستۆ، سه‌ندیكای شۆفێرانیش لۆری و ئۆتۆمبیله‌كانی دیكه‌ی ئاماده‌كرد، هه‌ر بۆ ئه‌و یاده چه‌ند كه‌سێك

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

لە کەرکووکیشەوە هاتبوون. کاربەدەستانی حکومەت بە هەموو توانایانەوە نەیانتوانی بزانن ئەو هەموو قەرەباڵغییە بەرەو کوێ دەچێت، لە گەڕانەوەشدا بە هوتافکێشان و خۆپیشاندانەوە هاتنەوە ناو شار، لەبەر زۆری بەشداربووانیش حکومەت نەیتوانی پەلاماری خۆپیشاندەران بدات، بەڵام پاشان ژمارەیەکیان دەسگیرکردن (رێگای کوردستان، ژمارە(٦٦)، ١٩٩٣/٧/٢٠).

چالاکیی پێنجەمیش کە نووسەر لە بابەتەکەیدا باسی دەکات، سەبارەت بە رۆڵی سەندیکاو یەکێتییەکان لە بواری سیاسییدا، بەشدارییان بوو شانبەشانی حیزبی شیوعی عێراق و پارتی دیموکراتی کوردستان، لە هەڵمەتی بانگەشە بۆ سەرخستنی بەرەی نیشتمانیی لە هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی نوێنەرانی عێراق لەساڵی ١٩٥٤دا، کە بە هۆیەوە ژمارەیەك لە سەرکردەکانی سەندیکاو یەکێتییەکان و ئەندامانیان لە لایەن حکومەتەوە دەسگیرکران (رێگای کوردستان، ژمارە(٦٦)، ١٩٩٣/٧/٢٠).

شایانی باسە کاتێك ئەرشەد ئەلعومەری (١٨٨٨-١٩٧٨) لە ٢٩ی نیسانی ١٩٥٤دا کابینەی حکومەتی پێکهێنا، لەلایەن حیزبە نیشتمانییەکانەوە تووشی رووبەڕووبوونەوە هات، لەبەرئەوەی لە رابردوودا کەسێکی داپلۆسێنەرو سەرکوتکەر بوو (البوتاني، ٢٠٠٧ -ب، ص٤٢). دوای پێکهێنانی حکومەتیش، ئەرشەد ئەلعومەری بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی ئەنجوومەنی نوێنەرانی داو رۆژی ٩ی حوزەیرانی بۆ ئەنجامدانی هەڵبژاردن دەستنیشانکرا، بەوەش حیزبە سیاسییە نهێنی و ئاشکراکان کەوتنە نواندنی چالاکیی و هەموویان رایانگەیاند کە بەشداری هەڵبژاردنەکە دەکەن (عبود، ١٩٨٥، ص٣٥). پرسی هەڵبژاردن وای لە حیزبە سیاسییەکان کرد کۆبوونەوەی نێوانیان ئەنجامبدەن، تاکو لە چوارچێوەی بەرەیەکدا بەشداریی هەڵبژاردنەکە بکەن، لە ئەنجامدا لە ١٢ی ئایاری ١٩٥٤دا (بەرەی نیشتمانیی هەڵبژاردنخواز/ الجبهة الوطنية الانتخابية) لە نێوان حیزبی سەربەخۆیی، حیزبی نیشتمانیی دیموکراتی، حیزبی شیوعی، رێکخراوی لایەنگرانی ئاشتی و ژمارەیەك لە بێلایەنەکان پێکهێنرا (البوتاني، ٢٠٠٣، ص٤١٤). پارتی دیموکراتی کوردستانیش لەبەرئەوەی لە لایەکەوە لەسەرانسەری عێراقدا رێکخستنی نەبوو (البوتاني، ٢٠٠٧ -ب، ص٤٢)، لە لایەکی دیکەشەوە نەیدەتوانی بە شێوەیەکی ئاشکرا چالاکییەکانی ئەنجامبدات، هەروەها دەیویست پارێزگاریی لە رێکخستنەکانی بکات، بۆیە نەچووە نێو ئەو بەرەیەوە، بەڵکو ژمارەیەك لە ئەندامانی بە شێوەیەکی بێلایەن کاندید کرد، لەوانەش: ئیبراهیم ئەحمەد (١٩١٤-٢٠٠٠)، (عومەر مستەفا) (١٩٢٤-١٩٩٢)، مەسعود محەمەد (١٩١٩-٢٠٠٢)و مەعروف بەرزنجی (١٩١٧-١٩٦٣)(١)، بەڵام یەکەم و دووەمیان لەلایەن حکومەتەوە دەسگیرکران و تا دوای ئەنجامدانی هەڵبژاردنەکە ئازادنەکران (حميدي، ١٩٨٠، ص٢٢٩؛ اسود، ١٩٨٦،ص٣٩٧)، سێیەمیان توانی لە هەڵبژاردنەکەدا سەرکەوتن بەدەستبهێنێت، دوای سەرکەوتنیشی چووە پاڵ بەرەی نیشتمانیی هەڵبژاردنخواز/ الجبهة الوطنية الانتخابية) (محمد، ١٩٩٢، ل٣١٤)، بەمەش ژمارەی کورسییەکانی ئەو بەرەیە لە ئەنجوومەنی نوێنەراندا بووە ١١ کورسی لە کۆی ١٣٥ کورسی (مصطفى، ١٩٧٨، ص٢٣٦-٢٣٧). شایانی باسە، رۆژی هەڵبژاردن ٩ی حوزەیران، شاری سلێمانی وەکو شارێکی داگیرکراو وابوو، پۆلیس بە چەك و كڵاوی ئاسنینەوە سەر شەقام و سەر مزگەوتەکان و دەرگاو بانەکانیان گرتبوو (خەزنەدار، مایسی ١٩٧٠، ل١٥٧).

شەشەمین چالاکییش سەبارەت بە رۆڵی سەندیکاو یەکێتییەکان لە رووی سیاسییەوە، بەشداریکردنیان بوو لەو خۆپیشاندانە جەماوەرییە بەرفراوانەی سلێمانی کە رۆژی ٢١ی

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

ئایاری ١٩٥٥ لە لایەن حیزبی شیوعییەوە رێکخرابوو، دژی بەستنی پەیماننامەی بەغدا. خۆپیشاندەران لە لایەن پۆلیس و چەکدارانی حکومەتەوە پەلاماردران، بەهۆیەوە کوشتارو بریندارى لێکەوتەوە، لە نێویاندا کەسێکیان کوژرا بەناوی (بەکر ئەحمەد) کە بە (بەکرە سۆری خەیات) ناسرابوو، کە ئەندامی حیزبی شیوعی و ئەندامی سەندیکای بەرگدرووان بوو، هەروەها ژمارەیەکی زۆر لە سەرکردەو ئەندامانی سەندیکاکان دەسگیرکران و ئازاردران، لەوانەش (ئەحمەد عارف) کە سەرۆکی سەندیکای نانەواکان بوو (رێگای کوردستان، ژمارە(٦٦)، ١٩٩٣/٧/٢٠).

شایانی باسە، هەرچەندە ئامانجێکی سەرەکی بەستنی پەیماننامەی بەغدا بەرگرتن بوو لە هەژموون و دەسەلاتی یەکێتیی سۆڤیەت لە ناوچەکەدا، بەڵام یەکێك لە ئامانجە شاراوەکانی لێدانی جوڵانەوە نیشتمانیی و رزگاریخوازەکانی ناوچەکە بوو لەوانەش کورد، هەر بۆیەش کورد دژی پەیماننامەکە بوو، پێیوابوو کە وڵاتانی بەشدار لە پەیماننامەکەدا دژی دۆزی کوردن (محمد، ٢٠٠٩، ص٣٤و٤٠). پێویستە ئەوەش بڵێین، هەرچەندە خۆپیشاندانەکەی سلێمانی لە لایەن حیزبی شیوعییەوە رێکخرابوو، بەڵام لیژنەی سلێمانی ئەو حیزبە لەگەڵ سازدانی ئەو خۆپیشاندانە نەبوون، بەڵکو لەژێر فشاری سەرکردایەتی حیزبەکەیان ئەنجامیانداوە، چونکە لیژنەکە باوەڕیان وابوو کە بەریتانیا لایەنێکی نێو پەیماننامەکەیە، بۆیە خۆپیشاندان کاریگەریی نابێت، بەڵکو بە پێچەوانەوە دانیشتوانی شارەکە دووچاری نارەحەتیی و گرتن و کوشتن دەبنەوە (بۆ زانیاریی زیاتر بڕوانە: خۆشناو، ٢٠٠٦، ل ل١٨٥-١٩٧). لێرەدا پێویستە ئاماژە بەوەش بدەین کە لەو کاتەدا عومەر عەلی (١٩٠٠-١٩٧٤) موتەسەریفی سلێمانی بووە، کە کەسێکی تۆرانیی بووەو تەواوی هەوڵەکانی خستبووەگەڕ بۆ سەپاندنی سیاسەتی تیرۆرو لێدانی کەسانی نیشتمانپەروەرو سڕینەوەی فەرهەنگ و رۆشنبیریی کوردیی (ققطان، ٢٠٠٤، ص٤٩)، تەنانەت لەو ماوەیەدا لە جیاتی جەژنی نەورۆز، ئاهەنگی جەژنی دارو درەختی داهێنابوو، لە هەمان رۆژیشدا واتە ٢١ی ئادار ئاهەنگەکەی سازدەدا، تاکو لەو رێگەیەوە نەورۆز کە جەژنێکی نەتەوەیی کوردە لەبیرببەنەوە (شێخ جەلال، ٢٠٠٢، ٢٧٢).

دوای شۆڕشی ١٤ی تەموزی ١٩٥٨ و نەمانی رژێمی پاشایەتیی لە عێراقدا، خەباتی سەندیکایی پێینایە قۆناخێکی نوێوە، لە خەباتی نهێنی بەرەو خەباتی ئاشکرا، هەر لە سەرەتاشەوە شانبەشانی حیزبەکان رۆڵیان گێڕا لە هاندانی جەماوەر بۆ پشتگیریکردنی رژێمی کۆماریی، لە بەغدا سەندیکای ناوەندیی دامەزرێنران، لقی شارەکانیش رێگەیان پێدرا بۆ کردنەوەی بارەگاکانیان، سلێمانییش یەکێك بوو لەو شارانە، لە ماوەیەکی کەمدا ٣١ سەندیکاو لیژنەی سەندیکایی لە سلێمانی، دەربەندیخان، هەڵەبجە، دوکان، رانیەو قەڵادزێ دامەزرێنران، کە نووسەر لە بابەتەکەیدا (مێژووی تێکۆشانی نەقابەکانی کرێکاران...) ناوی هەموو سەندیکاکانی هێناون (رێگای کوردستان، ژمارە(٦٦)، ١٩٩٣/٧/٢٠).

لە سەرەتادا دامەزراندن و دەرکردنی کرێکاران بە دەست سەندیکاکانەوە بوو، بۆیە لەو ماوەیەدا رۆڵێکی گرنگیان گێڕاو خزمەتێکی زۆری کرێکارانیان کرد، بەڵام هەر لە سەرەتای ساڵی ١٩٦٠ەوە بەهۆی لادانی رژێمی نوێی فەرمانڕەوا لە پرەنسیپە دیموکراسییەکان، لەمپەر بۆ سەندیکاکان دروستکراو هێرشکرایە سەر سەرکردەکانیان، ئەو دۆخە شاری سلێمانیشی گرتەوە، ئەوەبوو لە ٢٥ی حوزەیرانی ١٩٦٠دا هەردوو سەرۆکی سەندیکاکانی بەرگدرووان و شوفێران بە بیانووی پیلانگێران دەسگیرکران. بەرە بەرە لە سەندیکاکانی دیکەش دران و لە هەڵبژاردنەکانیاندا ساختەو هەڕەشە بەکاردەهێنران، بە مەبەستی ئەوەی سەرکردە

راستەقینەکانیان دووربخەنەوەو کەسانی نۆکەرو ناپاك بەسەربخەن. سەرەڕای ئەو دۆخە ناهەموارەش، شیوعییەکان بەردەوامبوون لە تێکۆشان و قوربانیدان، تا کودەتای ٨ی شوباتی ١٩٦٣ی بەعسییەکان، کە دوای ئەوە لە سەرجەم حیزب و رێکخراوە دیموکراسییەکان و جوڵانەوە سەندیکاییەکان لە سەرانسەری عێراق درا (رێگای کوردستان، ژمارە(٦٦)، ١٩٩٣/٧/٢٠).

لەم زنجیرە بابەتەدا بە روونیی دەردەکەوێت کە نووسەر هەوڵی زەقکردنەوەی رۆڵی حیزبی شیوعی دەدات لە رووداوەکاندا ، بەڵام سەرەڕای ئەوەش لە میانەی گێڕانەوەکانیدا زانیاریی زۆری دەربارەی رۆڵی کرداریی ئەو حزبە و چالاکییەکانی دەخاتەڕوو ، هاوکات زانیاریی ورد دەربارەی ژیانی ئابوریی و کۆمەڵایەتیی و خەباتی مەدەنی و چینایەتیی دەخاتەروو، هەروەها رۆڵی کەسایەتیی و پیشەوەرەکان لە شاری سلێمانی ، وەکو بەشێک لە یادگەی خەڵکەکە دەخاتەڕوو ،کە جارێکی تریش ئەمە کارێکە لەسەر ئەو لایەنانەی کە لە دەقە فەرمییەکاندا زۆر لای لێنەکراوەتەوە ، دەکرێ بۆ روونکردنەوەی وێنەی گشتی ئەو رووداوانە لەو ماوەیەدا بایەخێکی مێژوویی زۆریان هەبێت.

ئەنجام

لە ئاکامی ئەم توێژینەوەیەدا بە چەند ئەنجامێک گەیشتین لەوانە :

١ -روژنامەی رێگای کوردستان لە ژمارەکانی ئەو ماوەیەدا(١٩٩١ – ١٩٩٤) بایەخی زۆری بە خەباتی چینایەتیی و سەندیکایی داوە، ئەویش وەکو بەشێک لە فیکر و ئایدۆلۆجیای پارتەکە، کە حیزبی شیوعی بووە .

٢ -هەرچەندە لە زۆربەی بابەتەکاندا هەوڵدراوە رۆڵی حیزبی شیوعی زەق بکرێتەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، تا رادەیەکی زۆر بێلایەنیی رەچاوکراوە، هەوڵدراوە واقیع بخرێتە روو.

٣ -بابەتەکانی ئەم رۆژنامەیە کە لە بارەی خەباتی چینایەتیی و سەندیکایی نووسراون، لە دوو بواردان هەندێکیان بابەتی مێژوویین و هەندێکی تریان لە چوارچێوەی راپۆرتدا ئەنجامدراون ، بەڵام لە رووی مێژووییەوە بە هەردوو جۆرەکە دەکرێت بەشێک بن لە کەرەستە و سەرچاوەی مێژوویی بۆ گێڕانەوەی بەشێک لە واقیعی رابردووی ئەو بابەتەی باسی لێوەکراوە .

٤ -گرنگیی بابەتەکانی ئەم رۆژنامەیە لەوەدا خۆی دەبینێتەوە کە بەشێکی زۆریان دەربارەی بابەت گەلێکن، کە لە بواری مێژوونووسیی و هاوکات بەڵگەنامەی نووسراویشدا کەمترین کاریان لە بارەوە کراوە، بۆیە دەکرێت وەکو کۆڵینەوە لە پەراوێزخراوەکان چاویان لێبکرێت، هاوکات وەکو بەشێک لە گێڕانەوەی یادەوەریی ئەو سەردەمانەی کاریان لە بارەوە کردووە .

لیستی سەرچاوەکان

ڕۆژنامەکان

أ-بەزمانی کوردیی:

١-بەرەی کوردستانی (ئۆرگانی ناوەندیی بەرەی کوردستانی عێراق)، ژمارە (٢٢)، تشرینی دووەمی ١٩٩٠.

٢ -ڕێگای کوردستان (ئۆرگانی هەرێمی کوردستان- حیزبی شیوعی عێراق)، ژمارە (٧)، سەرەتای تەموزی ١٩٩٢.

٣ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (٨)، تەموزی ١٩٩٢.

٤ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (١٠)، کۆتایی ئابی ١٩٩٢.

٥ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (١١)، سەرەتای ئەیلولی ١٩٩٢.

٦ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (٤٥)، ١٩٩٣/٢/٩.

٧ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (٤٧)، ١٩٩٣/٢/٢٣.

٨ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (٤٨)، ١٩٩٣/٣/٢.

٩ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (٤٩)، ١٩٩٣/٣/٩.

١٠ -ڕێگای کوردستان، پاشکۆی ژمارە (٥٩)، ١٩٩٣/٥/٣٠.

١١ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (٦٠)، ١٩٩٣/٦/٨.

١٢ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (٦١)، ١٩٩٣/٦/١٥.

١٣ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (٦٢)، ١٩٩٣/٦/٢٢.

١٤ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (٦٥)، ١٩٩٣/٧/١٣.

١٥ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (٦٦)، ١٩٩٣/٧/٢٠.

١٦ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (٧٦)، ١٩٩٣/٩/٢٨.

١٧ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (٧٧)، ١٩٩٣/٩/٥.

١٨ -ڕێگای کوردستان، ژمارە (٩١)، ١٩٩٤/١/١١.

ب- بەزمانی عەرەبیی:

١-الوقائع العراقية (الجريدة الرسمية للجمهورية العراقية)، العدد (١٦٢٥)، ١٩٣٨/٤/١١ .

٢ -الوقائع العراقية، العدد (١٧١٧)، ١٩٣٩/٧/٢٤.

٣ -الوقائع العراقية، العدد (٤٤)، ١٩٥٨/٩/٣٠.

٤ -الوقائع العراقية، العدد (١٨٨٤)، ١٩٧٠/٥/٣٠.

٥ -الوقائع العراقية، العدد (٢٤٧٥)، ١٩٧٥/٦/٩.

گۆڤار:

أ-بە زمانی کوردیی:

١ -خەزنەدار، د.مارف (مایسی ١٩٧٠)، مارف بەرزنجی، مێژووی ژیانی شێخ مارف بەرزنجی، گۆڤاری دەفتەری کوردەواری، بەشی ٢، بەرگی ٣.

٢ -کەریم، مستەفا ساڵح (یۆنیۆی ٢٠٠٣)، بۆ جارێکی تر لە دەروازەی قوتابخانەی مەڵکەندییەوە چەندین بیرەوەری خۆی ئەوروژێنێ، گۆڤاری سلێمانی، ژمارە (٣٥)، ساڵی چوارەم.

ب- بە زمانی عەرەبیی:

١-بوتاني، عبدالفتاح علي يحيى، ٢٠٠٠، اضاءة حديدة على حركة فلاحي سهل اربيل في ٢٢ نيسان ١٩٥٣، مجلة گولان العربي، العدد ٢٠٤، ٣٠ تشرين الثاني.

٢ -عجينة، رحيم، ١٩٧١، وثبة كانون معركة ظافرة وصفحة حافلة بالتجارب، مجلة الثقافة الجديدة، العدد ٢١، كانون الثاني.

نامەی زانکۆیی

أ-بە زمانی کوردیی:

١ -احمد، کۆرەك حسن (٢٠١٧)، قەزای شەقڵاوە لە سەردەمی پاشایەتییدا (١٩٢١-١٩٥٨) توێژینەوەیەکی مێژووییە، نامەی ماستەر (بڵاونەکراوە)، بەشی مێژوو، کۆلیژی ئەدەبیات، زانکۆی سەلاحەددین- هەولێر.

٢ -سمایل، سروە قادر (٢٠١٠)، ئەزموونی کاری بەرەیی لە کوردستان- عێراق ١٩٨٠-١٩٩٠ توێژینەوەیەکی مێژووییە، نامەی ماستەر (بڵاونەکراوە)، بەشی مێژوو، کۆلیژی زانستە کۆمەڵایەتییەکان، زانکۆی کۆیە.

٣ -عەبدوڕڕەحمان، دڵشاد مەحمود (٢٠٠٦)، کەرکوك لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی دەربارەی ڕۆڵی سیاسی و ڕۆشنبیریی ١٩٣٢-١٩٥٨، نامەی ماستەر (بڵاونەکراوە)، بەشی مێژوو، کۆلیژی ئەدەبیات، زانکۆی سەڵاحەددین- هەولێر.

ب- بە زمانی عەرەبیی:

١ -عبود، رياض (١٩٨٥)، انتخابات حزيران عام ١٩٥٤ في العراق، رسالة ماجستير (غير منشورة)، كلية القانون والسياسة، جامعة بغداد.

٢ -والي، خميس حزام (١٩٧٩)، وثبة كانون الوطنية في العراق ١٩٤٨، رسالة ماجستير (غير منشورة)، كلية القانون والسياسة، جامعة بغداد.

كتێب

أ- بە زمانی کوردیی:

١ -حاجی، م. وشیار حەمەد (١٩٩٨)، یەکێتی مامۆستایانی کوردستان چەند لایەنێکی مێژووی سەرهەڵدان و تێکۆشان ١٩٦٢-١٩٩٨، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر.

٢-خۆشناو، عوسمان مستەفا (٢٠٠٧)، لەگەڵ رۆژگاردا؛ گەڵاوەریوەکان، چاپخانەی شەهاب، هەولێر.

٣-سمایل، مەلا عەولای حاجی (١٩٩٠)، سەربردەی ژیانی سیاسیم، بەرگی یەکەم، چاپخانەی ئەلرەشاد، بەغدا.

٤-سەعید، مامۆستا محەمەد باقی (٢٠١٣)، بۆ مێژوو، دامەزراندن و خەباتی یەکێتی مامۆستایانی کوردستان بیرەوەرییەکان و خەباتی مامۆستایان بەدرێژایی مێژووی سەردەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی.

٥-شێخ جەلال، ئەبوبەکر (٢٠٠٢)، بەرهەمی خەبات، بەشێك لە بەرهەمەکانی أ.ب.هەوری، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر.

٦-شەریف، عەبدوڵڵا (٢٠٠٦)، پەیڤەکانی نێو هەگبەی رێبوارێك ئاودەڵۆك، چاپ و بەڕێوەبەرایەتی چاپخانەی رۆشنبیری، هەولێر.

٧-قادر، مەهدی محەمەد (٢٠٠٥)، پێشهاتە سیاسییەکانی کوردستانی عێراق ١٩٤٥-١٩٥٨، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجیی کوردستان، سلێمانی.

٨-کەریم، توانا رەشید (٢٠١٢)، سلێمانی لە نێوان ساڵانی (١٩٤٥-١٩٥٨) لێکۆڵینەوەیەک لە بارودۆخی سیاسیی و رۆشنبیری، چاپخانەی رۆژهەڵات، هەولێر.

٩-محمد، مسعود (١٩٩٢)، گەشتی ژیانم، ستۆکهۆڵم.

١٠-مەلا یەحیا، رەشاد (٢٠٠٦)، ژیانی جووتیارانی دەشتی هەولێر راپەڕینی ساڵی ١٩٥٣، چاپەمەنی گەنج، سلێمانی.

١١-هەریری، نەجمەدین مامۆ (٢٠٠٩)، بیرەوەرییەکانی نەجمەدین مامۆ هەریری، بەرگی یەکەم، چاپخانەی رۆژهەڵات، هەولێر.

ب- بە زمانی عەرەبیی:

١ -اسود، عبدالرزاق محمد (١٩٨٦)، موسوعة العراق السياسية، المجلد السادس، بيروت.

٢ -البوتاني، د.عبدالفتاح علي (٢٠٠٣)، الحياة الحزبية في الموصل ١٩٢٦-١٩٥٨، مطبعة وزارة التربية، اربيل.

٣ -البوتاني، د.عبدالفتاح علي (٢٠٠٧ -أ)، دراسات ومباحث في تاريخ الكورد والعراق المعاصر، دار سبيرز للطباعة والنشر، مطبعة حجي هاشم، اربيل

٤ -البوتاني، د.عبدالفتاح علي (٢٠٠٧ -ب)، موقف الاحزاب السياسية العراقية، من القضية الكوردية ١٩٤٦-١٩٧٠، مطبعة خاني، دهوك.

٥ -حميدي، جعفر عباس (١٩٧٦)، التطورات السياسية في العراق ١٩٤١-١٩٥٣، مطبعة النعمان، النجف.

٦ -حميدي، جعفر عباس (١٩٧٦)، التطورات والاتجاهات السياسية الداخلية في العراق ١٩٥٣-١٩٥٨، بغداد.

٧-خيري، سعاد (١٩٧٨)، من تاريخ الحركة الثورية في العراق ١٩٢٠-١٩٥٨، الجزء الاول، الطبعة الثانية، دار الرواد للطباعة والنشر، بغداد.

٨-قفطان، الدكتور كاوس(٢٠٠٤)، الحركة القومية التحررية الكردية في كردستان العراق ١٩٥٨-١٩٦٤.

٩-محمد، شيرزاد زكريا (٢٠٠٩)، اثر حلف بغداد على الحركة التحررية القومية الكوردية، مطبعة جامعة دهوك، دهوك.

١٠-مصطفى، عبدالجبار عبد (١٩٧٨)، تجربة العمل الجبهوي في العراق بين ١٩٢١-١٩٥٨، دار الحرية للطباعة، بغداد.

بڵاوکراوە حیزبییەکان:

١-حیزبی شیوعی کوردستان (٢٠٠٢)، راپەڕینی جووتیارانی دەشتی هەولێری ساڵی ١٩٥٣ وەکو خۆی، کۆکردنەوەی: حەسەن تەها، سەلیم شێخ محەمەد، بابا عەلی جەباری، هەولێر.

-ماڵپەرە ئەلیکترۆنییەکان:

-الخفاجي، رشا (٢٠٢٠)، تاريخ نشأة نقابة المعلمين العراقيين من سنة (١٩٥٨-١٩٧٩)، ٢٠٢٠/٣/١٨، (https://www.ahewar.org٢٠٢٥/٢/٢٠).

IRAQI Academic Scientific Journals turnitin doi Crossref KUJHS

Journal of Kirkuk University Humanity Studies

Vol. 20, No. 2, Part II, December 2025

A quarterly journal published by the College of Education for Human Sciences, University of Kirkuk

ISSN 1992 - 1179

Postal Address
Iraq – Kirkuk – University of Kirkuk
P.O. Box: 2281
Postal Code: 52001

Legal Deposit Number: 1209
National Library and Archives of Iraq, Baghdad
(2009)

kujhs@uokirkuk.edu.iq

Editor-in-Chief: Prof. Dr. Murad Ismail Ahmed

In the Name of Allah, the Most Gracious, the Most Merciful

All praise is due to Allah, the Lord of the Worlds, and peace and blessings be upon our Master Muhammad and upon all his family and companions.

The Editorial Board of the **Journal of the University of Kirkuk for Humanitarian Studies** is pleased to present to researchers and interested readers this new issue, which includes a distinguished collection of rigorous scholarly studies in various fields of the humanities. These studies reflect the diversity of disciplines and the depth of methodological approaches, and they contribute to enriching human knowledge and strengthening constructive academic dialogue.

Since its inception, the journal has sought to establish the standards of sound scientific research, adhere to the principles of rigorous peer review, and encourage original studies that address contemporary humanitarian issues through balanced scientific and methodological perspectives, thereby serving societal development and advancing academic research.

This issue is the result of the collective scholarly efforts of esteemed researchers, members of the Editorial Board, and respected reviewers, whose academic contributions and objective evaluations played a significant role in presenting the studies in their final form in accordance with the standards adopted by peer-reviewed academic journals.

While we highly value the trust that researchers place in our journal, we reaffirm our continued commitment to supporting serious scientific research and to opening avenues for publication to researchers from within Iraq and beyond. We hope that this issue will constitute a valuable scholarly addition that serves the advancement of research in the humanities.

We ask Allah to grant success and guidance to all.

Peace and blessings be upon you.

Editor-in-Chief
Prof. Dr. Murad Ismail Ahmed
Journal of the University of Kirkuk for Humanitarian Studies
December 2025

Publication Rules and Guidelines – Journal of Humanistic Studies, University of Kirkuk

1. The research manuscript must be submitted electronically via the website (https://kujhs.uokirkuk.edu.iq) in **Microsoft Word format** (.doc or .docx).
2. The research must be typed using a computer with **single line spacing**, not exceeding **25 pages** (approximately **10,000 words**). The font for Arabic research should be **Simplified Arabic**, including tables, with line spacing 1.5 and font size 14 on **A4 paper**. For English and Turkish research, use **Times New Roman**, size 14, on A4 paper. For Kurdish research, use **Kurdfonts (Koran font)**.
3. A **short academic CV** of the author(s) must be submitted separately along with the research.
4. Authors' full names should be written in **Arabic and English**, including their current positions and academic ranks.
5. An **author's declaration** confirming that the research has not been previously published and is not under review elsewhere must be included.
6. **Main and subheadings** should be used to structure the research logically. Main headings include: Research Title, Abstract, Keywords, Introduction, Research Methodology, Discussion, Conclusion, References.
7. An **abstract in both Arabic and English** must be included, not exceeding **250 words**.
8. **Keywords** must be listed immediately after the abstract.
9. Tables, figures, and maps must be included **within the text**, numbered sequentially, with appropriate titles and references in the text.
10. Research derived from **Master's theses or PhD dissertations** may be published, provided these works have not been published or accepted elsewhere. This must be indicated on the first page, in the references list, and in the author's declaration.
11. Authors are responsible for paying any **evaluation-related fees** if they withdraw the research and decide not to continue the publication process.
12. Authors are granted a maximum of **one month** to make any requested revisions. The journal reserves the right to **automatically cancel** the submission if the revisions are not submitted within the given period.

References and Citation Rules:

13. a. The **APA 7th Edition** (American Psychological Association) must be followed for all citations and references, ensuring accuracy and consistency.

b. In-text citations should include the **author's last name, year, and page number**, e.g., Ali Abdul Abbas Al-Azzawi (Al-Azzawi, 2008: 214) or (Al-Azzawi, 2008).

c. For Quranic sciences and Islamic history research, references may be cited using **numbered superscripts** (1), (2), (3) and detailed at the end of the research in numerical order.

d. References must be listed **alphabetically by the author's last name**. Examples:

- Books: Last Name, First Name (Year), Title of Book, Edition, City of Publication, Publisher.
Example: Shhadeh, Numan 2011, Statistical Analysis in Geography and Social Sciences, Amman – Jordan, Safaa Publishing.
- Journals: Last Name, First Name, (Year). Title of Article. **Journal Name**, Place of Publication, Volume Number, Issue Number, Page Numbers.

14. A **plagiarism check** must be performed at the university computing center.
15. The **publication fee** is **150,000 Iraqi Dinars**. If the research exceeds 25 pages, an additional **5,000 IQD per extra page** will be charged.
16. The journal’s editorial board conducts an **initial evaluation**, followed by review by **qualified expert reviewers**. Authors must make any required revisions before final approval for publication.
17. All manuscripts and correspondence related to the journal must be submitted via the **journal website**.

Editorial Board Members

No.	Position	Name	Academic Title	Specialization	Workplace	Country
1	Editor-in-Chief	Dr. Murad Ismail Ahmed	Professor	Geography	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
2	Managing Editor	Dr. Haider Adel Mohammed	Lecturer	Turkish Language	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
3	International Editorial Board Member	Dr. Mishari Abdulaziz Mohammed Al-Mousa	Professor	Arabic Language	Kuwait University, College of Arts	Kuwait
4	International Editorial Board Member	Dr. Syed Sadiq Awad Allah Ahmed	Professor	English Language	University of Bahrain, College of Arts	Bahrain
5	International Editorial Board Member	Dr. Nazan Tutash	Professor	English Language	Ankara University, Faculty of Languages	Turkey
6	Editorial Board Member	Dr. Fahad Abbas Suleiman	Professor	History	University of Kirkuk, College of Education for Girls	Iraq
7	International Editorial Board Member	Dr. Noor Allah Jateen	Professor	Turkish Language	Ankara University, Faculty of Languages	Turkey
8	Editorial Board Member	Dr. Kamal Abdullah Hassan	Professor	Geography	University of Anbar, College of Arts	Iraq
9	Editorial Board Member	Dr. Zanyar Faiq Saeed	Professor	English Language	University of Sulaymaniyah	Iraq
10	Editorial Board Member	Dr. Jinar Abdulqader Ahmed	Professor	Educational and Psychological Sciences	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq

No.	Position	Name	Academic Title	Specialization	Workplace	Country
11	International Editorial Board Member	Dr. Dalal Ali Suleiman Zriqat	Professor	Geography	University of Jordan, College of Arts	Jordan
12	Editorial Board Member	Dr. Yasser Mohammed Taher	Professor	Teaching Methods	University of Kirkuk, College of Education for Pure Sciences	Iraq
13	Editorial Board Member	Dr. Karwan Omar Qader	Professor	Kurdish Language	University of Sulaymaniyah, College of Languages	Iraq
14	International Editorial Board Member	Dr. Essam Mustafa Abdulhadi Aqleh	Associate Professor	History	Khour Fakkan University, College of Arts	UAE
15	International Editorial Board Member	Dr. Ibrahim bin Yahya bin Zahran Al-Busaidi	Associate Professor	History	Sultan Qaboos University, College of Arts	Oman
16	International Editorial Board Member	Dr. Nazih Ibrahim Al-Manasiya Al-Battoush	Professor	Geography	University of Jordan	Jordan
17	International Editorial Board Member	Dr. Khalisa Al-Ghabari	Assistant Professor	English Language	Sultan Qaboos University, College of Arts	Oman
18	International Editorial Board Member	Dr. Mahdi Qais Abdulkarim Al-Janabi	Assistant Professor	Quranic Sciences	University of Sharjah, College of Sharia and Islamic Studies	UAE
19	International Editorial Board Member	Dr. Ismail Al-Bar Qumsar	Assistant Professor	Turkish Language	Duzce University	Turkey
20	International Editorial Board Member	Dr. Fares Mahmoud Mahmoud	Associate Professor	Geography	University of Bern	Switzerland

No.	Position	Name	Academic Title	Specialization	Workplace	Country
21	Editorial Board Member	Dr. Kamel Abdulqader Hussein	Assistant Professor	Quranic Sciences	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
22	Editorial Board Member	Dr. Ezzedine Saber Mohammed	Assistant Professor	Kurdish Language	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
23	Editorial Board Member	Dr. Khalid Ahmed Hawas	Assistant Professor	Arabic Language	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
24	International Editorial Board Member	Dr. Mohammad Akbarpour	Assistant Professor	Geography	Riza University, College of Arts	Iran
25	Editorial Board Member	Dr. Ali Hadi Hassan	Assistant Professor	Arabic Language	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
26	Editorial Board Member	Dr. Majid Ahmed Jadoa Al-Zubaidi	Professor	English Language	University of Anbar, College of Arts	Iraq
27	Editorial Board Member	Dr. Mohammad Ali Sharif	Assistant Professor	Turkish Language	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
28	Editorial Board Member	Dr. Zainab Ismat Safaa Al-Din	Lecturer	English Language	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq
29	Editorial Board Member	Dr. Emad Abdullah Murad	Lecturer	Quranic Sciences	University of Kirkuk, College of Education for Humanities	Iraq

Index Of Published Research

History Research

NO	Research Title	Researcher	Page Number
1	The Profession of Refrigeration and its Development in the Abbasid Era (192-656 AH / 807-1258 AD	Ismaeel T. Ghafoor Al - Obaidy	1−22
2	Negotiations of Aix-les-Bains and the Independence of Morocco, 1955–1956"	Asst. Prof. Dr. Riam Abbas Dweibel	23−44
3	The Relationship Between The Ardalan Emirate And The Ottoman State During The Period 1520-1566 AD (A Historical And Political Study)	Suzan Saleh Karim	45−74
4	The Program Of The Syrian Communist Party And The Government's Stance Towards It Up To 1972	Shahla Amin Rashid Muhammad	75−122
5	The Role Of The Baghdad Ashrafs Syndicate In Encouraging Jihad During World War I	Asst. Lect Imad Ahmed Hamid	123−150
6	Reflection of class and union struggle in southern Kurdistan in Kurdistan Road newspaper ''Rygai kurdistan'' (1991-1994)	Assistant Prof.Dr.Faraydoon Abdulrahim Abdullah	151−187

Geography Research

NO	Research Title	Researcher	Page Number
7	Environmental Assessment Of Heavy Metal Concentrations In Frozen Imported Fish Tissues In Kufa City Markets	Dr. Hassan Allawi Abbood AL- Akraeww Hasanain Mohammad Abdulhssein Aboshabbaa	188−213
8	The Impact Of Air Temperature And Humidity On Human Thermal Comfort In Kirkuk City, Iraq (1990-2020)	Asst.Lect Sarraa Wadhah	214−235
9	A Geomorphological Study of Nebkhas in Al-Siniyah Subdistrict, Baiji District	Lecturer Dr. Saadi Khalaf Ahmed	236−277

Educational and Psychological Sciences Research

NO	Research Title	Researcher	Page Number
10	Dehumanization & Its Relationship to Moral Exclusion	Asst. Prof. Dr. Anwer Jabbar Ali	278−321
11	Systems Thinking Among Educational Counselors	Dr. Walid Khalil Ismail	322−345

Arabic Language Research

NO	Research Title	Researcher	Page Number
12	The Eloquence Of Retriation In Single Qur"anic Stories From Cutting Events To Generating Meanings Reading In Selected Models	Assistant Professor Dr. Ahmed Juma Shawan	346−390
13	The Research Title In Argumentative Factors And Their Role In Textual Cohesion An Applied Study Of The Diwan Of Imam Al-Shafi' -Selected Models-	Dr. Aram Ali Othman	391−415
14	Conversational Implicature in Al-Khansa's Poetry in the Light of Paul Grice's Principles	Asst. Prof. Dr. Saad Abdulrahim Ahmad Al-Hamdani	416−450

English Research

NO	Research Title	Researcher	Page Number
15	The Interaction Between Grammar And Implicatures In Eliciting Meaning	Ibrahim Hassan Abdullah	451−473
16	Female psychosis and patriarchal oppression as Exemplified in the Yellow Wallpaper	Dr. Anmar Adnan Mohammed Hassan	474−488

Research of the Turkish Language

NO	Research Title	Researcher	Page Number
17	Teachers' Views On Turkish Education In Iraq (The Case Of Kirkuk)	Najat Ayoob Shukur SHUKUR	489–522

Quranic Sciences Research

NO	Research Title	Researcher	Page Number
18	"The Principle Of Prioritizing Jurisprudence And Its Importance In The Field Of Islamic Economics"	Assistant Professor Dr. Abdul Sattar Shahadhah Hussein Al-Luhibi	523–554
19	Interpretive And Purposive Controls In Constructing The Concept Of Fitna In The Holy Qur’an: An Applied Study Of Surat Al-Baqarah	Prof. Dr. Ahmed Abdullah Rahim	555–594

Research Derived from Theses and Dissertations

NO	Research Title	Researcher	Page Number
1	The Geographical Distribution of Large-Scale Industries in Kirkuk Governorate in 2024	Riyam Yas Jasim Al-Hiyali	620–595
2	The Past Tense Suffix in the Diwan of Omar Al-Ashiq: An Analytical Study	Assoc. Prof. Mahia Mohsen Hassan	621–636
3	An Analytical Study of Poetic Content According to Prosodic Meter in Sadiq Bashirli’s Diwan (From a Cup to a Sea)	Prof. Abbas Rashid Ali	637–653
4	Women in the Poem “A Woman Does Not Want to Be a Woman” by Ali Binjwani	Asst. Lecturer Murtadha Saif Al-Din Najm Al-Din	654–672
5	Politeness in Conversational Implicatures	Assoc. Prof. Goran Salah Al-Din Shukr	673–689
6	The Anfal Campaign and Its Reflections in the Poetry of Latif Fattah Faraj	Fatima Abbas Hamid – Assoc. Prof. Arsan Hashim Mahmoud Al-Saqi	690–719
7	The Semiotics of the Title in the Poetry of Farhad Shakli	Prof. Saman Izz Al-Din Saadoun	720–742
8	Pedagogy of Language Teaching	Lecturer Ashti Hussein Arif	743–779
9	Teaching the Kurdish Language in the First Grade of Primary Education in Non-Governmental Primary Schools in the District Center of Sulaymaniyah Governorate: A Case Study	Sarwa Mohammed Karim	780–803
10	Intertextual Materials in the Poems of the Poet Nali	Prof. Shihab Tayeb Taher	804–819
11	Mythological Thought in the Poems of Sabah Ranjdar from the Perspective of Mythological Criticism	Suvara Mohammed Ahmed	820–844
12	Social Corruption in the System of Governance of the Kurdish Emirates during the Abbasid Era	Assoc. Prof. Asu Omar Mustafa	845–870
13	Qur’anic Readings and Their Impact on Understanding the Qur’anic Text	Siran Ahmed Abdulqader	871–885

Issued by the College of Education for Human Sciences, Kirkuk University

Kirkuk University Journal for Humanities Studies

A peer-reviewed quarterly journal from the College of Education for Humanities, University of Kirkuk

Kirkuk University Journal for Humanities Studies

Volume 20, Issue 2, Part 2, December 2025

A quarterly magazine issued by the College of Education for Human Sciences Kirkuk University

issn 1992 - 1179

Postal address
Iraq/ Kirkuk/ Kirkuk University
P.O. Box: 2281 and Zip Code: 52001